

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 / (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume: 13, Issue: 5, October 2021

www.historystudies.net

III. AHMED DÖNEMİNDE OSMANLI-İRAN SEFERLERİNE SİVAS EYALETİNİN KATKILARI

*Contributions of Sivas Province to Ottoman-Iranian Expeditions During Ahmad III's
Period*

Prof. Dr. Ali Açikel

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

ali.acikel@gop.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-9477-6923

Makale Türü-Article Type : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-Received Date : 07.09.2021
Kabul Tarihi-Accepted Date : 28.10.2021
DOI Number : 10.9737/hist.2021.1040

Atıf – Citation:

Ali Açikel, "III. Ahmed Döneminde Osmanlı-İran Seferlerine
Sivas Eyaletinin Katkıları", *History Studies*, 13/5, Ekim 2021, s.
1396-1423.

III. AHMED DÖNEMİNDE OSMANLI-İRAN SEFERLERİNE SİVAS EYALETİNİN KATKILARI

Contributions of Sivas Province to Ottoman-Iranian Expeditions During Ahmad III's Period

Prof. Dr. Ali Açık

Öz

Osmanlı Devleti, XVIII. yüzyılın ilk yarısında Rusya, Venedik, Avusturya ve Safavî devletleriyle savaşlara girmiştir. Bu devletler içinde en uzun süreli savaşlar Safavî Devleti ile olmuştur. İran ile 1723'te başlayan savaşlar bazı kesintiler olmakla birlikte 1747'ye kadar devam etmiştir. Osmanlı Devleti bu uzun süreli İran harplerinde doğu sınırlarını savunmak ve güven altında tutmak için yoğun çaba harcamıştır. Diğer seferlerde olduğu gibi Osmanlı-İran harplerinde ordunun sefer hazırlıkları ile askerin iâşe ve ikmal hizmetleri için bütün ülkenin maddi ve insan kaynakları seferber edilmiştir. Anadolu'nun orta kol güzergâhı üzerinde yer alan Sivas eyaleti de bu seferlere hem asker göndermiş hem de lojistik destek sağlamıştır. Sivas eyaletinden Osmanlı-İran seferlerine yapılan katkılar spesifik bir inceleme konusu olmamıştır.

Bu makalede III. Ahmed döneminde Osmanlı Devleti tarafından doğuda İran topraklarına yönelik gerçekleştirilen seferlere Sivas eyaletinden yapılan asker sevkleri ve lojistik destekler ele alınmıştır. Bu desteklerin genel olarak asker, zahire, finans ve nakil hayvanı tedariki şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Asker desteği bakımından Sivas eyaletinden seferlere katılan askeri birlikler arasında kapıkuluları, zeamet ve timar erbabı, kapı halkları, serdengeçtiler ve levendler bulunmaktadır. Mali bakımından seferlere katılan askerlerin çeşitli masrafları için eyalet halkından avarız ve imdad-ı seferiye vergileri alınmıştır. Ordunun iâşe ve nakliye hayvanlarının yem ihtiyaçlarını karşılamada sıkıntı yaşandığında ise sefer güzergâhındaki Sivas eyaleti kazalarından zahire mubayaası gerçekleştirilmiştir. Ayrıca eyaletten ordu mühimmatı ve

Abstract

Ottoman Empire entered into wars with the states of Russia, Venice, Austria and Safavi in the first half of the XVIIIth century. Among these states, the longest-lasting wars have been with the Safavi State. The wars with Iran, which began in 1723, continued until 1747, although there were some interruptions. During these long-term Iranian Wars, The Ottoman Empire made intensive efforts to defend and secure its eastern borders. As in other expeditions, in the Ottoman-Iranian Wars, the material and human resources of the entire country were mobilized for the preparation of the army's expedition and the military's food supplies and replenishment services. Sivas province, located on the middle branch route of Anatolia, also sent troops and provided logistical support for these expeditions. Contributions made to Ottoman-Iranian expeditions from Sivas province have not been the subject of specific review.

In this article, during Ahmad III's reign, military shipments and logistical support from Sivas province were considered for expeditions carried out by the Ottoman state to the territory of Iran in the East. It was determined that these supports were generally in the form of the supply of soldiers, food supplies, finance and transport animals. Among the military units participating in the expeditions from Sivas province in terms of military support are troops directly under the sultan's command, zeamet and timar-holding cavalries, the household troops of a governor, suicide squads and irregular military forces. For the various expenses of the soldiers who

erzakının nakliyesi için deve, at ve katır gibi yük ve binek hayvanları ile araba talep edilmiştir.

Çalışmanın ana kaynakları 119 numaralı Tokat Şer'iyye Sicili ile Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nden temin edilen Mühimme Defterleri hükümleri ve Cevdet Askeri Fonu belgeleridir. Ayrıca konuya ilişkin modern incelemelere de müracaat edilmiştir. Çalışma, mevcut kaynaklar yardımı ile 1723-1730 dönemi Osmanlı-İran seferleri sırasında Sivas eyaletinin Osmanlı ordusuna sağladığı askerî ve lojistik desteğin boyutlarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Yine makalenin Osmanlı askeri tarih çalışmalarına da katkı yapması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Sivas, Tokat, Lojistik, Asker, Vergi, Savaş

participated in the expeditions in terms of finances, extraordinary taxes and expedition aids were collected from the people of the province. When the army had trouble meeting the feed needs of food supplies and transport animals, grain purchases were made from the districts in Sivas province on the expedition route. In addition, cargo and passenger animals such as camels, horses and mules and cars were requested from the province for the transport of army ammunition and supplies.

The main sources of the study are the provisions of the Muhimme Registers and the documents of the Cevdet military Fund obtained from the Ottoman archive of the presidency of the State Archives and Tokat Court Registry No. 119. In addition, modern reviews of the subject have been applied. The study aims to reveal the dimensions of the military and logistical support that Sivas province provided to the Ottoman army during the Ottoman-Iranian expeditions of 1723-1730 with the help of available resources. Again, the article was intended to contribute to the study of Ottoman military history.

Keywords: Ottoman, Sivas, Tokat, Logistic, Soldier, Tax, War

**HISTORY
STUDIES**
INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

1397

13 / 5

Giriş

Osmanlı-Safavî ilişkilerinin tarihi, XVI. yüzyılın başında İran'da Safavî hanedanının kurulması ile başladı. İlk Osmanlı-Safevî çatışması, 1514'te Çaldıran Savaşı'nda sona erdi ve XVI. yüzyıl boyunca yapılan savaşlarda Doğu Anadolu, Irak-ı Arap bölgesi ve Güney Kafkasya Osmanlı Devleti'nin eline geçti. 1639'da İran ve Osmanlı devletleri, Irak'ta Osmanlı kontrolünü tanıyan ve Kafkasya'yı ikiye ayıran Kasr-ı Şirin (Zuhab) Antlaşması'nı imzalayarak uzun bir barış dönemine girdi.¹ XVIII. yüzyıla kadar, Şii İslam'ın Safavî Farisî versiyonu ve Sünni İslam'ın Osmanlı Türk versiyonu arasındaki mücadele, iki büyük devlet arasındaki ilişkilerin önemli bir boyutu olmaya devam etti.²

Damat İbrahim Paşa (1718-1730) sadrazamlık makamına geçtikten sonra, savunduğu barış politikası çerçevesinde Osmanlı-Venedik ve Osmanlı-Avusturya savaşlarına Pasarofça Antlaşması ile son verdi.³ Bu antlaşma ile batı sınırlarını belirleyen Osmanlı Devleti, Avrupa devletleri ile uzun sürecek bir barış dönemine girdi. Fakat Osmanlı Devleti batıdaki komşuları ile oluşturduğu barış ortamını doğu komşusu Safavî Devleti ile devam ettiremedi. İran topraklarında XVIII. yüzyılın başlarında meydana gelen gelişmeler iki devlet arasında savaşların tekrar başlamasına sebep oldu.

1694 yılında Safavî Devleti tahtına geçen Şah Hüseyin'in saltanatının son yıllarında ülkenin idaresi kötüleşti. Bu dönemde Şah I. Abbas (1588-1629) zamanında meydana getirilen dini hoşgörü ortadan kalktı ve diğer mezhep mensuplarına karşı baskılar arttı. Bu baskıya karşı ilk tepki Kandahar bölgesindeki Sünni Afgan kabilelerinden geldi. Şah Hüseyin, Kandahar'da çıkan ayaklanmaları bastırmak için 1704 yılında Hristiyan Gürcü asıllı Yorgi'yi (Gurgin Han'ı) Kandahar'a vali olarak atadı. Şiiliği kabul etmiş olsa da Hristiyan asıllı birinin Kandahar'a vali olarak atanması halkın devlete olan tepkisinin iyice artmasına, bölgedeki Sünni kabilelerin ayaklanmasına sebep oldu. Kandahar'ın ileri gelenlerinden Mir Üveys, 1709 yılında buranın valiliğini elde etmeyi başardı ve bir süre sonra ise bağımsızlığını ilan etti. Mir Üveys vefat edince yerine kardeşi Abdullah idareyi ele aldı. Onun Kandahar'ı Safavî Devleti'ne bağlama siyaseti sebebiyle halkın desteği ile Mir Üveys oğlu Mahmut Kandahar'ın idaresini ele geçirdi.⁴

Şah Hüseyin, Mir Mahmud'un üzerine kuvvetler sevk etti ancak başarı sağlayamadı. Mir Mahmud 1719'da Kirmanşah, Yezd ve Meşhed'i, 1722'de Safavilerin başkenti olan İsfahan'ı ele geçirdi. Şah Hüseyin tacını 21 Ekim 1722'de Mir Mahmud'a teslim etmek zorunda kaldı. Şahlığını ilan eden Mir Mahmud kısa sürede Kazvin, Kaşan, Kum gibi Safavî şehirlerini ele geçirdi. İsfahan kuşatması sırasında yardım toplamak amacıyla şehirden ayrılan Şah Hüseyin'in oğlu Tahmasb, önce Kazvin'e daha sonra Tebriz'e giderek burada şahlığını ilan etti ve Mir Mahmud'a karşı Rusya ve Osmanlı Devleti'nden yardım istedi. Rus Çarı, nüfuz alanını Kafkaslara kadar yaymak için Şah Tahmasb'ın yardım teklifini kabul ederek topraklarını güneye doğru genişletmek için harekete geçti ve kısa sürede Hazar Denizi kıyılarını ele geçirdi.⁵

¹ Bu devirlerde Osmanlı-Safavî ilişkileri için bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. II, Ankara 1983, s. 253-278; 345-361; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. III/1, Ankara 1983, s. 55-68, 153-164; Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyâsî Münâsebetleri (1578-1612)*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1993.

² Adile Karakaya, *Osmanlı Devleti ile İran arasındaki Diplomatik İlişkilerde Görev Yapan Âlim Diplomatlar (XVII. Ve XVIII. Yüzyıllar)*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2019, s. 25.

³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV/I, Ankara 1982, s. 140-146.

⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV/I, s. 172; İbrahim Yetiş, *Osmanlı-İran Savaşları (1722-1746)*, (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla 2014, s. 43-44.

⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV/I, s. 173; Yetiş, *Osmanlı-İran Savaşları (1722-1746)*, s. 45-46.

Sultan III. Ahmed, Şah Tahmasb'ın Rusya ile yaptığı antlaşmadan rahatsız oldu. Rusya'ya bırakılan yerler kadar toprağın kendisine bırakılması şartı ile Şah Tahmasb'a yardım edeceğini bildirdi. Bir süre sonra ise Osmanlı Devleti'nin batıda kaybettiği toprakları doğudaki zaferler ile telafi etmek, İran'daki kargaşadan faydalanarak ham ipek ticaretinin merkezi olan Gence ve Tebriz gibi şehirleri ele geçirmek, Rusya'nın Hazar Denizi kıyılarına inmesine engel olmak, önce Şii Safavîlerin daha sonra Rusların baskı ve zulmüne maruz kalan Sünni Şirvan halkına yardım etmek ve gelecekte kendisine problem çıkartacak Sünni bir Afgan Devleti'nin İran topraklarında kurulmasını engellemek gibi sebeplerle Mayıs 1722'de İran üzerine sefer kararlaştırıldı. Bu karar üzerine 1723 yılında Kafkas, Azerbaycan ve Irak cephelerinden İran'a seferler başlatıldı.⁶

Kafkas cephesinde Erzurum valisi Silahtar İbrahim Paşa, Azerbaycan cephesinde Van valisi Köprülüzade Abdullah Paşa ve Irak-ı Acem harekâtında Bağdat valisi Eyüblü Hasan Paşa serasker tayin edildiler. 1723-1725 yılları arasında Kafkas cephesinde Revan, Nahcivan, Lori ve Gence; Azerbaycan harekâtında Tebriz, Rumiye ve Erdebil; Irak-ı Acem harekâtında ise Kirmanşah, Hemedan ve Erdelan şehirleri ele geçirildi.⁷

1722'de İsfahan'ı zapt ederek Şah Hüseyin'den şahlığı devralan Mir Mahmud, zapt ettiği Safavî Devleti topraklarını elde tutmak için pek çok katliamlar yaptı. Bir süre sonra asabı bozularak zulmünü daha da artırdı. 23 Mayıs 1723 tarihinde Mir Mahmud Han, Afgan beylerinin desteği ile amcası Abdullah'ın oğlu Eşref Han tarafından öldürüldü.⁸ Böylece hükümdarlığı ele geçiren Eşref Han, bir süre sonra Şah Tahmasb ve Tebriz ve Hemedan'daki Osmanlı kuvvetleri ile mücadeleye başladı ise de pek bir başarı elde edemedi. 3 Ekim 1727 tarihinde Osmanlı Devleti ile Eşref Han arasında Hemedan anlaşması yapıldı. Bu anlaşma ile Osmanlı Devleti İran'da zapt ettiği toprakları muhafaza ediyordu.⁹

Şah II. Tahmasb, Tebriz'de şahlığını ilan ettikten sonra ülkesinin Afgan işgalinden kurtarılması için Rusya ve Osmanlı Devleti'nden yardım talep etmiş ancak sonuç alamamıştı. Şah Tahmasb nihayet Horasan ve Harezm taraflarına giderek Kaçar Türkmen aşireti beylerinden Fetih Ali Han ile temasa geçti. Ali Han'ın sağladığı kuvvetlerle Şah Tahmasb Afganlılardan önce Meşhed'i, daha sonra Herat'ı geri aldı. Bir süre sonra Şah Tahmasb ile Fetih Ali Han'ın arası açıldı. Şah Tahmasb bu sefer Afşar aşireti beylerinden Nadir Ali Han ile görüşerek onun desteğini aldı. Nadir Ali Han, Fetih Ali Han'ı ortadan kaldırarak Şah Tahmasb'ın en etkili adamı yani sadrazamı oldu ve "Tahmasb Kuluhan" unvanı ile tüm Safavî kuvvetlerinin başına geçti. 1730 yılında Eşraf Han'ı mağlup ederek İsfahan'a zapt etti.¹⁰

Nadir Ali Han'ın sayesinde Afganlıları İran'dan çıkardıktan sonra yönünü batıya çeviren Şah II. Tahmasb, Osmanlı hükümetine bir elçi yollayarak İran'dan zapt edilen yerlerin geri verilmesini istedi. Elçi ile yapılan müzakerelerde Kirmanşah ve Hemedan'ın şaha iade edilip diğer yerlerin Osmanlı Devleti'nde kalması şartıyla bir anlaşmaya varıldığı sırada, Nadir Ali Han'ın Tebriz seraskeri Köprülüzade Abdullah Paşa'yı mağlup ederek Hemedan ve Tebriz'i geri alması üzerine barış bozuldu. İran'a karşı Osmanlı hükümeti bizzat padişah III. Ahmed'in katılacağı bir sefer için hazırlıklara başladı. Ancak bu sırada İstanbul'da durum hiç iç açıcı değildi. İran'dan gelen olumsuz haberler, Damat İbrahim Paşa'nın döneminin yarattığı sosyal ve ekonomik problemler Patrona Halil İsyanına yol açtı. İsyan sonucunda III. Ahmed tahtan indirilerek yerine Sultan I. Mahmud getirildi.¹¹

⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV/I, s. 175; Yetiş, *Osmanlı-İran Savaşları (1722-1746)*, s. 46-49.

⁷ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 177-182; Yetiş, *Osmanlı-İran Savaşları (1722-1746)*, s. 50-59.

⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV/I, s. 182.

⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV/I, s. 184-186.

¹⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV/I, s. 197; Yetiş, *Osmanlı-İran Savaşları (1722-1746)*, s. 69-71.

¹¹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV/I, s. 198-203; Yetiş, *Osmanlı-İran Savaşları (1722-1746)*, s. 72-75.

Osmanlı Devleti, diğer savaşlarda olduğu gibi İran savaşlarında da geleneksel iâşe, ikmal ve seferberlik uygulamalarını kullandı. Divan-ı Hümayun'da herhangi bir sefere karar verdiğinde öncelikle sefer bölgesine yakın yerlerdeki lojistik ve stratejik imkânlarını devreye sokulmakta ve ordunun tüm hazırlıkları tamamlanarak süratle savaş bölgesine ulaşması sağlanmaktaydı. Günümüzde lojistik olarak adlandırılan, sefer öncesi ve sefer sırasında yürütülen bu faaliyetlere Osmanlı literatüründe iâşe ve ikmal denilmekteydi. İâşe, seferde asker için erzak ve ağırlıkları taşıyan hayvanlar için yem teminini ifade etmekteydi. Bu malzemelerin temini için divanın aldığı kararla avarız-ı divaniye, tekalif-i fevkalade gibi ekstra vergiler (avarız akçesi, nüzül, sürsat veya işтира) salındığı gibi normal piyasa şartlarıyla da mubayaalar (satın almalar) yapılmaktaydı. Nüzül, sürsat veya işтира yoluyla toplanan zahire seferin istikametine göre belli menzillerde orduya teslim edilir yahut miri zahire ambarlarına depo edilirdi. Osmanlı Devleti ordusunu ve iâşesini gerek Anadolu'da gerekse Rumeli'de sağ kol, ortak kol ve sol kol olmak üzere üç ana kol ve bu kollara bağlı tali yollar vasıtasıyla organize etmekteydi. Bütün bu yollarda belli menziller tayin edilmekte ve bu menzillerde askeri maksatlı zahire ambarları bulunmaktaydı. Anadolu yakasındaki en önemli miri zahire ambarları Trabzon, Erzurum, Bayburt, Batum, Karahisar-ı Şarki, Van, Diyarbakir, Haleb, Payas, Erzincan, Sivas, Samsun, Penek, Niğde, Çorum, Karahisar-ı Sahip, Konya ve Tokat şehirlerindeydi. Zahireye ilave olarak et, ekmek, yağ, bal, çavdar, arpa, darı ve tavuk temel iâşe maddelerindendi.¹² Savaşın finansmanı için merkez hazinesinden ayrılan paraya ilaveten eyaletlerden de gelirler tahsis edilirdi.¹³

Osmanlı-İran harplerinde ordunun sefer hazırlıkları ile askerin iâşe ve ikmal hizmetleri için bütün ülkenin maddi ve insan kaynakları seferber edildi. Anadolu'nun orta kol güzergâhı üzerinde yer alan toplam yedi sancak ve 61 kazadan oluşan Sivas eyaleti¹⁴ de bu seferlere hem asker göndermiş hem de lojistik destek sağlamıştır. Bu desteklerin genel olarak asker, zahire, finans ve nakil hayvanı tedariki şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Asker desteği bakımından Sivas eyaletinden seferlere katılan askeri birlikler arasında kapıkulu askerleri, zeamet ve timar erbabı, kapı halkı, serdengeçti ve levendler bulunmaktadır. Mali bakımından seferlere katılan askerlerin çeşitli masraflarını için eyalet halkından avarız ve imdad-ı seferiyye vergileri alınmıştır. Ordunun iâşe ve nakliye hayvanlarının yem ihtiyaçlarını karşılamada sıkıntı yaşandığında ise sefer güzergâhındaki Sivas eyaleti kazalarından piyasa şartlarında veya düşük bedelle zahire mubayaası gerçekleştirilmiştir. Ayrıca eyaletten ordu mühimmatı ve erzakının nakliyesi için araba, deve, at ve katır gibi nakil vasıtaları ile yük ve binek hayvanları talep edilmiştir.

Genel olarak XVIII. yüzyılın ilk yarındaki Osmanlı-İran savaşları ve bu savaşlarda Osmanlı sefer organizasyonu ve lojistiği üzerine bazı akademik çalışmalar yapılmıştır¹⁵. Bu savaşlarda Sivas eyaletinin sağladığı katkılar spesifik olarak inceleme konusu yapılmamıştır. Bu nedenle Osmanlı Arşivi'nde bulunan Mühimme Defterleri hükümleri ve Cevdet Askeri fonundaki belgeler ile XVII-XVIII. yüzyıl Tokat Şer'iyeye Sicillerinin özeti olan 119 numaralı Tokat Şer'iyeye sicilindeki kayıtlar yardımı ile III. Ahmed döneminde Osmanlı-İran seferlerinde Sivas

¹² Ömer İşbilir, "Osmanlı Ordularının İâşe ve İkmalı: 1: Ahmed Devri İran Seferleri Örneği", *Türkler*, C. 10, Ankara 2002, s. 151-152.

¹³ İşbilir, *a.g.m.*, s. 154-155.

¹⁴ Bu devirde Sivas eyaleti; Merkez, Amasya, Arapkir, Bozok, Canik, Çorum ve Divriği olmak üzere toplam yedi sancaktan müteşekkildi. Bu sancaklara bağlı kazaların sayısı ise 61'i bulmaktaydı. Bk. Ali Açikel, "Rum Eyaleti", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 24, İstanbul 2001, s. 226.

¹⁵ Bu çalışmalardan birkaç örnek için bk. Yetiş, *a.g.t.*, Muğla 2014; Mehmet Zahit Yıldırım, "1724-1727 İran Seferleri Sırasında askeri Hazırlıklar ve Aksaklıklar", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4/1, Afyon 2002, s. 139-153; Işık, *a.g.t.*, Sivas 2011; Serdar Genç, "III. Ahmed Dönemi İran Seferlerinde Nakliyenin Sağlanması ve Nakliye Vasıtaları", *History Studies*, S. 4/1, 2012, s. 235-249; Serdar Genç, *Lale Devrinde Savaş (İran Seferlerinde Organizasyon ve Lojistik)*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2013; Metin Kılıç, *Osmanlı Devleti'nin Batı ve Doğu Seferlerine Konya Kazasının Lojistik Katkısı (1700-1750)*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2014, s. 46. Fadimana Fidan, "Zahire Temini ve Naklinde Birecik İskelesi'nin Konumu (1746 Osmanlı-İran Savaşı Örneği)", *History Studies*, S. 10/9, 2018, s. 133-145.

eyaletinden yapılan asker sevkleri, zahire ve finansal katkılar ele alınmıştır. Çalışmanın amacı bu alanda yapılan incelemelere bölgesel bir katkı sağlamaktır.

1. Osmanlı-İran Seferleri İçin Sivas Eyaletinden Temin Edilen Askeri Destek

III. Ahmed dönemi Osmanlı-İran seferleri için Sivas eyaletinden temin edilen askeri birlikler, kapıkulları¹⁶, zaimler ve tımarlı sipahiler¹⁷, kapı halkları¹⁸, serdengeçtiler¹⁹ ve leventlerden²⁰ oluşmaktadır. Ayrıca İstanbul ve diğer eyaletlerden tertip edilen askerlere sefer güzergâhı üzerinde bulunması sebebiyle Sivas eyaleti kazalarından iâşe ve ibate gibi lojistik destek sağlanmıştır.

Mayıs 1722’de Safavî Devleti üzerine sefer kararı alındığında, sefere katılacak Rumeli ve Anadolu eyaletleri zaim ve tımarlı sipahileri ve kapı halkları ile kapıkulu askerleri ve Mısır askerinin toplamı 97.619 nefer olarak hesap edilmişti. Bu toplam içinde Sivas Valisi Vezir Mehmed Paşa’nın 700 nefer ve Bozok Sancakbeyi Süleyman Bey’in 150 nefer olmak üzere toplam 850 nefer kapı halkı da yer almaktaydı.²¹ III. Ahmed devri Osmanlı-İran savaşları

¹⁶ Kapıkulu ordusu, yaya ve atlı olmak üzere çeşitli ocaklardan meydana gelmekteydi. Yayalar; yeniçeriler, acemi oğlanları, topçular, top arabacıları, humbaracılar ve lağımıcılar iken atlı olanlar ise altı bölükten oluşan kapıkulu süvarileri idi. Seferlerde ihtiyaca göre İstanbul’daki kapıkulu ocaklarından, sınır boylarındaki kalelerde hizmet eden kapıkullarından ve Anadolu ve Rumeli’de mevcut çeşitli kapıkulu birliklerinden asker temin edilirdi. Ayrıntılı bilgi için bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapıkulu Ocakları*, I-II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988; Kılıç, a.g.t., s. 46.

¹⁷ Timar sistemi çerçevesinde dirlik tasarruf eden zeamet ve timar sahipleri eyaletlerde süvari birlikleri teşkil ederek bulundukları bölgeyi idari, iktisadî ve malî bakımdan idare ederlerdi. Savaş zamanlarında ise kendi atları ve kanunen götürmeye mecbur oldukları “cebelülâhî/donanımlı askerleri” ile alaybeyleri bayrakları altında çağrıldıkları sefere katılırlardı. Timar sistemi ve tımarlı sipahiler hakkında kapsamlı bilgi için bk. Ömer Lütfi Barkan, “Timar”, *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, İstanbul 1980, s. 808-872; Halil İnalçık, “Timâr”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 41, İstanbul 2012, s. 168-173.

¹⁸ Kapı halkı, vezirlerle beylerbeylerin memuriyet yerlerinde ve seferlerde bulundukları zaman maiyetlerinde bulunan zabît, asker ve hademelerden oluşmaktaydı. Beylerbeyiler imdâd-i seferiyye, mübâşiriyye, kapı harcı gibi çeşitli adlar altında topladıkları vergilerin yarısını kendi geçimlerine sarf ederken, diğer yarısının her bir 70 kuruşu karşılığında bakımlı ve silâhlı kapı halkı istihdam etmek zorundaydı. XVII. yüzyılda saruca, sekban ve levent olarak adlandırılan kapı halkları, devletin sefer dönemlerinde savaşa çağırabileceği askerler olarak güçlendiriler. Bk. Pakalın, a.g.e., II, s. 172; Mehmet İpşirli, “Kapı Halkı”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 24, İstanbul 2001, s. 344; Işık, a.g.t., s. 43-44.

¹⁹ Serdengeçti birlikleri, önceleri akıncılar, daha sonra yeniçeriler arasından düşman içine dalan veya kuşatma altındaki kaleye giren fedailerden teşkil edilirdi. XVI. yüzyıldan itibaren genellikle gönüllü yeniçerilerden oluşan serdengeçtiler “bayrak” adı altında 120’şer kişilik birlikler halinde teşkilatlandırıldı. Bunlar 10-20 akçe arasında değişen yevmiye alarak savaşta en ön safta çarpıştıklarından “ölüm eri” ve “dalkılıç” sıfatıyla da isimlendirirlerdi. XVI. yüzyıl sonlarından itibaren ocak düzeninin bozulması ve savaşların uzaması askere olan ihtiyacı arttırmış, yeniçeriler arasından serdengeçti alınması yanında dışarıdan ve taşrada eyalet ve sancaklarda tımarlılardan da serdengeçti alınmaya başlanmıştır. Yeniçeri Ocağı’ndan görevlendirilen kişiler gittikleri yerlerde serdengeçti bayrakları açarlar ve talip olanların kayıtlarını yaparlardı. Kaynaklarda yeniçerilerden başka kuloğullarından, cebeci ve topçulardan, garip yiğitlerinden, atlı kapıkulu bölüklerinden de serdengeçti yazıldığı belirtilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Pakalın, a.g.e., C. III, s. 181-182; Abdülkadir Özcan, “Serdengeçti”, *DİA*, C. 36, İstanbul 2009, s. 554.

²⁰ Levend birlikleri, deniz ve kara levendleri olarak iki kısımdan oluşurdu. Deniz levendleri Osmanlı donmasının savaş gücünü, kara levendleri ise vezir ve beylerbeylerin yanlarında bulundurdıkları atlı kuvvetleri teşkil ederdi. Beylerbeyiler ve sancakbeylerin mali güçlerine ve ihtiyaca göre kapılarında besledikleri veya sefer sırasında topladıkları levendlerin teşkilatlanma biçimi kapı halkından biraz farklı idi. Levendler her bir bayrakta 50 kişiden oluşan bölükler oluşturmakta, her bir bayrağın başında ise zabît/bölükbaşı bulunmaktaydı. XVI. yüzyılın sonlarından itibaren devlet seferlerinde asker ihtiyacı ortaya çıktığında doğrudan halktan geçici statüde “mirili levend” denilen asker de toplamaya başlamıştır. Mirili levendler, sefer sırasında hizmet vermeleri ve savaş bitiminde terhis edilmeleri sebebiyle devlete mali yönden büyük kolaylık sağlamış, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda kullanımı yaygınlaşmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, Enderun Kitabevi Yayını, İstanbul 1986, s. 199; Kılıç, a.g.t., s. 59; Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları, İstanbul 1965, s. 344-351.

²¹ BOA (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi). A (Bab-ı Asafî). DVN (Divan-ı Hümayun). MHM d (Mühimme Defteri) 131, s. 4-7.

Kafkasya, Tebriz ve Irak-ı Acem cephelerinde cereyan etti. İncelenen kayıtlardan Sivas eyaletinden farklı zamanlarda her üç cepheye de asker sevki yapıldığı anlaşılmaktadır.

1.1. Kafkas cephesi

Bu cepheye Sivas eyaletinden asker talepleri Şubat 1723'ten itibaren başlamıştır. İran seferleri için Sivas eyaleti sancak alaybeylerine yazılan Evasıt-ı Cemaziyelevvel 1135/17-26 Şubat 1723 tarihli bir hükümde Erzurum Valisi Vezir İbrahim Paşa Kars canibi seraskeri tayin olunduğundan maiyetine Erzurum, Kars, Van ve diğer yerlerden asker sevki gerektiği belirtilmekte, sancak alaybeylerinin zaimler ve tımarlı sipahilerle acil olarak serdarın emrine girmek üzere harekete geçmeleri emredilmiştir.²² Bir süre sonra Sivas Valisi Osman Paşa'ya hitaben yazılan Evasıt-ı Cemaziyelahir 1135/19-28 Mart 1723 tarihli hükümde Kars canibi seraskeri Vezir İbrahim Paşa maiyetine Erzurum ve Van eyaletleri yanı sıra Sivas eyaletindeki sancak alaybeyleri ile zaimler ve tımarlı sipahilerinin de görevlendirildiği belirtilerek Sivas valisinin kapı halkı ve eyalet askerleriyle bir an evvel görev yerine hareket etmesi istenmiştir.²³

Osman Paşa'dan sonra Sivas valisi olan Rışvanzade Seyyid Mehmed Paşa'ya yazılan Evasıt-ı Zilkade 1135/13-22 Ağustos 1723 tarihli hükümde Tiflis canibi seraskeri Vezir İbrahim Paşa maiyetine görevlendirildiğinden yerine oğlunu ya da kardeşini mütesellim tayin ederek kapı halkı ile bir an evvel görev yerine gitmesi emredilmiştir.²⁴ Aynı tarihli bir diğer hükümde Maraş eyaleti sancakları alaybeyleri ile bütün zeamet ve timar sahiplerinin de Tiflis canibi serdarının emrinde görevlendirildiğinden Sivas eyaleti Valisi Rışvanzade Seyyid Mehmed Paşa'nın kapı halkı ve Maraş eyaleti askerini maiyetine alarak acilen serdarın maiyetine gitmesi istenilmiştir.²⁵ Yine aynı tarihli bir başka hükümde ise eski Sivas valisi ve hala Hanya muhafızı Osman Paşa'nın geride bıraktığı levendleri, kendi kapı halkını ve Maraş eyaleti askerlerini de maiyetine alarak acilen Tiflis canibi seraskeri Vezir İbrahim Paşa'nın yanına gitmesi emredilmiştir.²⁶

1723 yılı sonuna doğru Tiflis'in zapt edilip Revan cephesinin açılması ile Sivas Valisi Rışvanzade Seyyid Mehmed Paşa, Diyarbakır valisi ve Revan canibine seraskeri Vezir Ahmet Paşa'nın maiyetine tayin edilmiştir.²⁷ Bu yeni gelişme üzerine, Sivas eyaletinin sancakları alaybeylerine hitaben yazılan Evahir-i Rebiülevvel 1136/19-28 Aralık 1723 tarihli hükümde serasker görev yerine gidene kadar alaybeylerinin hazırlıklarını tamamlayarak eyalet askerleri ile birlikte Revan'a gitmeleri emredilmiştir.²⁸ Aynı tarihte Tokat, Amasya, Malatya, Tosya, Sivas ve Harput kadılarına ve yeniçeri ocağı orta çavuşu olup Tiflis canibinde olan Osman'a ve adı geçen kazaların yeniçeri serdarlarına hitaben yazılan bir hükümde ilave yeniçeri serdengeçti bölükleri oluşturulması istenilmiştir. Tiflis'in fethinden önce teşkil edilen 38 adet yeniçeri serdengeçti bölüğüne (bayrak) ilave olarak önce 5 bölük teşkil edilmesi ardından 7 bölüğün daha açılması münasip görülmüştür. Böylece teşkil edilecek bölük sayısı 50 olduğunda 20 bayraktan her biri 200'er nefer, kalan 30 bayrağın her biri 120'şer nefer olmak üzere adı geçen kazalardaki yeniçerilerden ve harbe kadir kuloğullarından (yeniçeri evladı) tertip edilmesi emredilmiştir.²⁹ Yine adı geçen kazaların kadılarına ve Tiflis canibinde olan yeniçeri ocağı orta çavuşu Osman'a, yeniçeri serdarları, ocak ihtiyarları ve vilayet ayanlarına hitaben yazılan bir başka hükümde ise serdara tüfekçi olmak için adı geçen kazalardan 300 nefer daha yazılması ve acilen sefer hazırlıklarını ikmal ederek bir an evvel harekete geçmesi istenilmiştir.³⁰

²² BOA. ADVN. MHM d. 131, s. 69/161.

²³ BOA. ADVN. MHM d. 131, s. 108/274.

²⁴ BOA. ADVN. MHM d. 131, s. 218/581.

²⁵ BOA. ADVN. MHM d. 131, s. 219/586.

²⁶ BOA. ADVN. MHM d. 131, s. 222/600.

²⁷ BOA. ADVN. MHM d. 131, s. 321/885.

²⁸ BOA. ADVN. MHM d. 131, s. 321/886.

²⁹ BOA. ADVN. MHM d. 131, s. 316/864.

³⁰ BOA. ADVN. MHM d. 131, s. 325/894.

1723 yılı sonlarında Sivas ve Erzurum eyaletlerinde “sipah terakkîlisi”³¹ yazımı yapılmıştır. Bu yazıma memur olan Hüseyin Çavuş, Terakkîli Ağası Osman, Hacı Ramazan Çavuş ve diğer Terakkîli Ağası Mehmed’e yazılan Evasıt-ı Rebiülahir 1136/8-17 Ocak 1724 tarihli hükümde önceden yazılan neferlerin görev yerlerine gidecekleri yolların şiddetli kış, kar ve yağmur sebebiyle askerlerin ve hayvanlarının meşakkat çekecekleri haber verildiğinden Şubat’ın başına (16 Cemaziyelevvel) kadar bekletilmesi, yola çıkmış olanların yol güzergâhında uygun yerlerde dinlendirilmesi ve konaklamalarda reayaya zahmet verilmemesi emredilmiştir.³² Aynı görevlilere gönderilen Evahir-i Rebiülahir 1136/18-27 Ocak 1724 tarihli iki ayrı hükümde ise önceden yazılan neferlerin şimdi herhangi bir yerde beklenmeksizin acele olarak Tiflis canibi seraskeri Vezir Ahmet Paşa tarafına sevk edilmesi istenilmiştir.³³

Aralık 1723’te Tokat, Amasya, Malatya, Tosya, Sivas ve Harput taraflarından tertip edilerek Revan tarafına sevk istenen 50 serdengeçti bölüğü kış şartları sebebiyle cepheye sevk gerçekleştirilememiştir. Bu husus ile alakalı Erzurum ve Sivas eyaletleri ile Çankırı, Çorum, Kastamonu ve Canik sancakları kadıları, yeniçeri serdarları, ocak ihtiyarları, vilayet ayanları ve iş erlerine yazılan Evahir-i Rebiülahir 1136/18-27 Ocak 1724 tarihli hükümde Tiflis’in fethinden önce teşkil edilen 38 serdengeçti bayrakları ile sonradan tertibi istenen 12 adet bölüğün kış şartları sebebiyle sevk mümkün olmadığından adı geçen kazaların yeniçerilerden ve harbe kadir, güçlü ve silahlı kuloğullarından her bayrağı 120’şer nefer olmak üzere yeniden bayraklar tertip edilerek seraskerin bulunduğu mahalle sevkleri ferman olunmuştur.³⁴ Asker sevkini hızlandırmak için adı geçen eyalet ve sancakların yetkililerine Evasıt-ı Cemaziyelevvel 1136/6-15 Şubat 1724 tarihinde yeniden hüküm gönderilmiştir.³⁵

1723 yılı Aralık ayı sonunda Revan Seraskeri Vezir Ahmet Paşa’nın maiyetine tayin edilen Sivas eyaleti sancakları alaybeyleri ve tımarlı sipahilerinin serasker görev yerine gidene kadar hazırlıklarını tamamlayarak Revan’a gitmeleri emredilmişti. Ancak askerin yola çıkmakta geciktiği görülmüştür. Bu gelişmeye dair Sivas alaybeyi ve birer suretleri Amasya, Arapkir, Bozok, Çorum, Divriği ve Canik sancakları alaybeylerine yazılan Evail-i Cemaziyelevvel 1136/27 Ocak-5 Şubat 1724 tarihli hükümde Sivas eyaleti askerlerinin Revan’a gitmeyip geri döndükleri haber alındığından hızlı bir şekilde seraskerin yanına varıp göreve başlamaları şartıyla af olundukları belirtilerek bir an evvel görev mahalline hareket etmeleri emredilmiş aksi takdirde şiddetle cezalandırılacakları bildirilmiştir.³⁶ Sivas eyaleti sancakları alaybeylerine yazılan Evail-i Recep 1136/26 Mart-4 Nisan 1724 tarihli hükümde ise daha önce Revan canibi seraskeri Vezir Ahmet Paşa’nın maiyetine memur olup sevkleri için birkaç kez ferman yazıldığı halde görev yerine gitmedikleri tespit edildiğinden şimdi serasker görev yerine hareket üzere olup Ruz-ı Hızır’dan (6 Mayıs) 20 gün önce varması muhakkak olduğundan alaybeylerinin askerleriyle bir an evvel seraskerin ordusuna katılmaları emredilmiştir.³⁷

³¹ Terakkî, bilhassa hazineden “mevâcib” veya “ulûfe” ismiyle maaş alan devlet görevlileriyle timar ve zeâmet sahiplerine verilen ek tahsisatı ifade etmektedir. Ayrıca ilk devirlerde ayrı bir birlik teşkil eden serdengeçtiler tehlikeli görevlerden döndüklerinde maaşlarına terakki alırlardı. Sonraları sefer için açılan serdengeçti bayrağı altına gelen yeniçerilerin henüz tehlikeli bir görev yapmadan günlük 3’er-5’er akçe terakki ile serdengeçti yazılması uygulamasına başlandı. Yeniçeri Ocağı’nın bozulmasından sonra yeniçerilikle ilgisi olan ve olmayan her zümreden insanlar terakkî ile kaydedildi. Bu şekilde serdengeçti yazılanlara “terakkîli serdengeçti” denilirdi. Bk. Recep Ahıska, “Terakkî”, *DİA*, C. 40, İstanbul 2011, s. 479-480. Burada sipah terakkîlisi tabiri, muhtemelen taşrada görev yapan kapıkulu sipah bölüğü mensuplarından terakkîli serdengeçti yazılanları ifade etmektedir.

³² BOA. ADVN. MHM d. 131, s. 334/919.

³³ BOA. ADVN. MHM d. 131, s. 338/935; BOA. ADVN. MHM d. 131, s. 338/936.

³⁴ BOA. ADVN. MHM d. 131, s. 347/966.

³⁵ BOA. ADVN. MHM d. 131, s. 368/1105.

³⁶ BOA. ADVN. MHM d. 131, s. 363/1080.

³⁷ BOA. ADVN. MHM d. 131, s. 422/1284.

Nisan 1724 tarihine kadar yazılan emirlerde Revan canibi seraskeri Vezir Ahmet Paşa'nın maiyetine katılmak üzere görevlendirilen Sivas eyaleti sancak alaybeyleri ve tımarlı sipahileri, serdarın talebi üzerine Evail-i Ramazan 1136/24 Mayıs-2 Haziran 1724 tarihli hükümle Tiflis kalesinin muhafazasına memur edilmişlerdir. Derhal görev yerine hareket edip Tiflis muhafızı Vezir Recep Paşa'nın emrinde hizmete başlamaları emredilmiştir.³⁸ Bu hüküm çerçevesinde, Sivas eyaleti askeri Tiflis kalesinin muhafazasında göreve başlamıştır. Sivas sancakları alaybeylerine gönderilen Evail-i Safer 1137/20-29 Ekim 1724 tarihli hükümde Tiflis kalesi muhafazasında bulunan Sivas eyaleti zeamet ve tımarlı sipahilerinin bu kış da muhafazada kalacağı bildirilmiştir.³⁹ Bu emir üzerine, Sivas eyaleti askeri 1724-1725 kışını Tiflis kalesinin muhafazasında geçirmiştir.

1724 yılı başında İstanbul'dan yeniçeri bölükleri de sevk edilmiş, bu bölükler sefer güzergâhı üzerinde olan Tokat'a da uğramışlardır. İstanbul'dan Tiflis tarafında serasker olan Vezir Ahmet Paşa maiyetinde bulunmak üzere giden dört yeniçeri ortası 10 Recep 1136/4 Nisan 1724'de Tokat'a dâhil olmuştur. Bu bölükler şunlardır: 10. bölük ortası, 24. bölük ortası, 57. cemaat ortası ve 26. sekbân ortası.⁴⁰

1724 yılında Revan canibi seraskeri Vezir Ahmet Paşa'nın talebi üzerine, emr-i ali ile Bolu, Sivas, Yıldızili, Devrek, Divriği, Eğin ve Arapkir kazalarından Dergâh-ı Ali cebecileri yazımı yapılmıştır. Bu hususta, adı geçen kazaların kadılarına yazılan Evasıt-ı Muharrem 1137/30 Eylül-9 Ekim 1724 tarihli hükümde Vezir Ahmet Paşa'nın maiyetinde harplerde bulunmak ve Kızılbaşlardan intikam almak üzere emr-i şerif ile fazla asker tedariki önemli olduğundan adı geçen kazalardan mübaşir Çorbacı Ali nezaretinde 200 nefer Dergah-ı ali cebecileri yazımı yapılarak derhal mahalline sevki istenilmiştir.⁴¹ Yazımı yapılan cebecilerin Revan cihetine giderken firar etmeleri üzerine, Evasıt-ı Muharrem 1137/30 Eylül-9 Ekim 1724 tarihinde adı geçen kazaların kadılarına gönderilen hükümde daha önce emr-i şerif ile tahrir olunan Dergah-ı ali cebecilerinden bazıları firar ettikleri duyulduğundan firar eden neferler evlerinden ve yerlerinden ihraç ve memur oldukları Revan seferine götürülmek üzere Cebeci Ocağı tarafından tayin olunan Ali Çorbacı'ya teslimi emredilmiştir.⁴²

1725 yılında Sivas eyaleti zeamet ve tımarlı askeri Gence muhafazasına görevlendirilmiştir. Sivas eyaleti sancakları alaybeylerine yazılan Evail-i Safer 1138/9-18 Ekim 1725 tarihli hükümde Gence muhafazasına memur olan eyalet sancakları alaybeyleri, zaimleri ve tımarlı sipahilerinin Gence ve Şirvan canibi Seraskeri Vezir Mustafa Paşa'nın emrinde bu sene de muhafazada kalması emredilmiştir.⁴³ Ancak bu emir ulaşmadan seraskerden izinsiz geri dönmeye cesaret olunduğu duyulduğundan Evahir-i Rebiülevvel 1138/27 Kasım-6 Aralık 1725 tarihinde gönderilen yeni hükümde alaybeylerin zaimler ve tımarlı sipahileri ile Gence muhafazası, Gence kalesi inşası ve sair hizmetleri ifa etmeleri emredilmiştir.⁴⁴

Sivas Valisi Rışvanzade Seyyid Mehmed Paşa'nın kapı halkı ve eyalet askeri ile Tiflis-Revan cihetindeki sefer vazifesi 1724 ve 1725 yılları boyunca devam etmiştir. Evahir-i Safer 1137/9-18 Kasım 1724 tarihli hükme göre, Gence yakınlarında Gökçe nahiyesinin muhafazası Revan canibi seraskeri Vezir Ahmet Paşa'nın ilamı ile kapı halkı ile Mehmed Paşa'ya verilmiştir.⁴⁵ 1725 yılı başlarında Kafkas cephesine Vezir Ahmet Paşa'nın yerine Erzurum Valisi Vezir Mustafa Paşa'nın serasker tayin olunması üzerine, Sivas beylerbeyi Rışvanzade Mehmed Paşa'ya

³⁸ BOA. ADVN.MHM d. 132, s. 13/58.

³⁹ BOA. ADVN.MHM d. 132, s. 115/402.

⁴⁰ TŞS (Tokat Şer'iyye Sicili) 119, 8/1c.

⁴¹ BOA. ADVN.MHM d. 132, s. 96/336.

⁴² BOA. ADVN.MHM d. 132, s. 97/337.

⁴³ BOA. ADVN.MHM d. 133, s. 35/139.

⁴⁴ BOA. ADVN.MHM d. 132, s. 389/1440.

⁴⁵ BOA. ADVN.MHM d. 132, s. 147/519.

gönderilen Evahir-i Şaban 1137/5-13 Mayıs 1725 tarihli hükümde, paşanın 800 nefer kapı halkı ve levendleriyle Gence ve Şirvan taraflarında yeni seraskerin maiyetine memur olduğu bildirilmiştir.⁴⁶

Sivas eyaleti valiliği 8 Cemaziyelevvel 1138/12 Ocak 1726 tarihinde Revan muhafızı Vezir Hacı Recep Paşa'ya tevcih edilmiştir. Recep Paşa, Revan cephesinde olduğundan sefer görevi devam etmiştir.⁴⁷

1727 yılı boyunca Sivas eyaleti askeri Kafkas cephesinde Gence ve Şirvan taraflarında görev yapmaya devam etmiştir. Bu durum Sivas eyaleti sancakları alaybeylerine yazılan Evahir-i Muharrem 1140/8-17 Eylül 1727 tarihli hükümden açıkça anlaşılmaktadır.⁴⁸ Bu hükümde belirtildiği üzere, geçen sene Recep/Mart ayında alaybeyleri, tımar defterdarı, çavuşlar kethüdası, zaimler ve tımarlı sipahiler tarafından gönderilen mazharda İran seferi zuhurundan beri vuku bulan muharebelerden ayrılmayıp zeamet ve tımarlarının mahsulü dahi sefer masraflarına vefa etmediğini bildirip gelecek sene vilayetlerinde kışlayıp ilkbaharda memur kılınan mahalde hazır olma talepleri Gence ve Şirvan canibi seraskeri Vezir Mustafa Paşa mektubuyla ilam olunmuştur. Kışlakları olan vilayetlerine gitmelerine izin verilmesi için seraskere emr-i şerif gönderilmiş ancak Gence ve Şirvan taraflarının nizamı henüz sağlanamadığından seraskerin yanında yeterli asker bulunmak lazım olup bu havalide düzen sağlanana dek neferleri ile seraskerin maiyetinde bulunmaları emredilmiş ve tekrar vilayetlerine gitmeleri için izin fermanı gelmedikçe ricat etmemeleri istenilmiştir. Sivas eyaleti sancakları alaybeylerine yazılan Evahir-i Safer 1140/8-17 Ekim 1727 tarihli diğer bir hükümde neferleri ile Gence ve Şirvan canibi seraskeri Vezir Mustafa Paşa maiyetinde Gence'nin muhafazasında kalmaları emredilmiştir.⁴⁹

Sivas eyaletindeki kadılara ve Sivas mütesellimine yazılan Evahir-i Rebiülevvel 1140/6-15 Kasım 1727 tarihli bir başka hükümde Sivas eyaletinin zaimleri ve tımar erbabı Gence ve Şirvan canibi seraskeri Vezir Mustafa Paşa maiyetine memurlar iken izin almadan alaybeyleriyle birlikte firar eyledikleri belirtilerek firar eden askerler ile alaybeylerinin evlerinden ve yerlerinden acilen çıkarılıp bir an evvel seraskerin yanına sevk edilmeleri buyrulmuştur⁵⁰. Firar eden eyalet alaybeyleri ve askerleri ilgili gönderilen Evail-i Cemaziyelevvel 1140/15-24 Aralık 1727 tarihli yeni hükümde ise eyaletin zaim ve tımar erbabının kışın geçmesi için iki ay süreyle evlerinde kalmaya müsaade veren bir emir elde ettikleri ancak süre dolduğu halde bu emre istinaden görev yerlerine gitmekte yavaş hareket ettiklerinden ellerindeki emir iptal edildiği belirtilerek bu askerler ve alaybeylerinin kesinlikle bekletilmeksizin bir an evvel görev yerlerine sevkleri emredilmiştir⁵¹. Bu hükmün gereğinin yerine getirilmemesi üzerine, Sivas eyaleti kadıları ve Sivas mütesellimine gönderilen Evahir-i Cemaziyelevvel 1140/4-13 Ocak 1728 ve Evasıt-ı Recep 1140/22 Şubat-2 Mart 1728 tarihli iki tekit hükmünde zaimler ve tımarlılar ile alaybeylerinin kesinlikle bekletilmeksizin bir an evvel görev yerlerine sevkleri emredilmiş, görev ihmali halinde ilgililerin cezalandırılacağı ihtar olunmuştur.⁵²

Sivas valiliğine Rebiülevvel 1141/Ekim 1728 tarihinden kısa bir süre önce eski Tebriz Muhafızı Vezir Ali Paşa atanmıştır. Kendisine gönderilen Evail-i Rebiülevvel 1141/5-14 Ekim 1728 tarihli hükme göre, Gence muhafızı Vezir Mustafa Paşa bölgede eşkıyalık yapan Çayır ve Lata Lezgileri üzerine başbuğ tayin edilmiş, Sivas Valisi Ali Paşa da kalabalık kapı halkı ile bunun emrine görevlendirilmiştir.⁵³ Sivas Valisi Vezir Ali Paşa'ya yazılan Evail-i Ramazan

⁴⁶ BOA. ADVN. MHM d. 132, s. 264/969.

⁴⁷ BOA. ADVN. MHM d. 133, s. 183/651.

⁴⁸ BOA. ADVN. MHM d. 134, s. 199/682.

⁴⁹ BOA. ADVN. MHM d. 134, s. 243/826.

⁵⁰ BOA. ADVN. MHM d. 134, s. 245/840.

⁵¹ BOA. ADVN. MHM d. 134, s. 293/1028.

⁵² BOA. ADVN. MHM d. 134, s. 302/1068; BOA. ADVN. MHM d. 134, s. 354/1215.

⁵³ BOA. ADVN. MHM d. 135, s. 170/620.

1141/31 Mart-9 Nisan 1729 tarihli bir diğer hükme göre, daha önce isyan eden Çar ve Lata Lezgilerinin tedibinde ve tesliminde önemli hizmetler yapan Vezir Ali Paşa'nın Sivas'a dönmesi için Gence muhafızı Vezir Mustafa Paşa'nın arzda bulunması üzerine kendisine dönüş izni verildiğine dair ferman sadır olmuştur.⁵⁴ Ancak Gence muhafızı Vezir Mustafa Paşa'nın vefat etmesi üzerine sadır olan Evahir-i Ramazan 1141/20-29 Nisan 1729 tarihli hükümle yeni muhafız gelene kadar Vezir Ali Paşa'nın Gence'de kalarak gerekli işleri yapması ve yeni muhafız ulaştıktan sonra dönmesi emredilmiştir.⁵⁵ Sivas eyaleti sancakları alaybeylerine gönderilen Evail-i Ramazan 1141/31 Mart-9 Nisan 1729 tarihli hükümde ise, birkaç seneden beri sancakları zeamet ve tımar erbabıyla Gence muhafızı Vezir Mustafa Paşa'nın maiyetinde ailelerinden uzakta hizmet vermeleri sebebiyle vilayetlerine dönüş için izin verildiği bildirilmiştir.⁵⁶

1.2. Azerbaycan/Tebriz cephesi

1723 yılı başından itibaren Tebriz cephesine Sivas eyaleti ve sair eyalet kazaları ile İstanbul'dan yeniçeri serdengeçti birlikleri ve cebeci birlikleri tertip edilerek sevk edilmeye başlanmıştır. 1723 yılında Osmanlı-İran Savaşı'nın başlaması ile Tebriz Seraskeri Van Valisi Köprüzâde Abdullah Paşa emrinde görev yapmak üzere Yeniçeri Ocağı'ndan Hâseki Mehmed Ağa asker toplamak için 7 Safer 1136/6 Kasım 1723 tarihinde Tokat'a gelmiştir. Mehmed Ağa Tokat, Kazabad ve Kafirni'den her bir bayrak/bölükte yüzer nefer olmak üzere 7 bayrak asker yazımı için bayrak ağaları görevlendirmiştir. Bayrak ağaları 12 günde askerini yazarak yola çıkmışlardır.⁵⁷ Nahiyelere göre bayrak sayıları ve bayrak komutanlarının isimleri aşağıda Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: 1723'te Tebriz Cephesi İçin Tokat'tan Yazılan Bölükler

Nahiye	Komutan (Bayrak ağası)	Bayrak sayısı	Asker sayısı
Tokat	El-Hac Abdülkadir Ağa	1	100
	Kara Ali Ağa	1	100
	Veli Hacı Ahmed	1	100
	Ceniklikoğlu Hacı Hüseyin	1	100
Kazabad	Yazıcıoğlu Veli Ahmed	1	100
	Eynepazarı'ndan Hacı Hüseyin oğlu Ömer	1	100
Tozanlı-Kafirni	Almuslu Kurdoğlu	1	100
Niksar	[belirtilmemiş]	1	100
Canik	[belirtilmemiş]	1	100
Toplam		9	900

1724 yılı başlarında, orta çavuşu Osman Ağa Van tarafına 50 bayrak serdengeçti askeri yazımı için 15 Cemaziyelahir 1136/11 Mart 1724 tarihinde Tokat'a gelmiştir. 18 Cemaziyelahir 1136/14 Mart 1724 tarihinde Tokat mahkemesinde ayan, eşraf ve yeniçeri ocağı ileri gelenleri ile yapılan toplantıda Tokat Yeniçeri Serdarı Demircizâde Mehmed Ağa Tokat merkezden, Ahi Paşaoğlu Kocabey Kazabad'dan ve Odabaşoğlu İbrahim Ağa da Tozanlı, Kafirni ve Komanat nahiyelerinden birer bayrak asker yazmakla görevlendirilmiştir.⁵⁸ Gurre-i Recep 1136/26 Mart 1724 tarihinden itibaren Tokat kazası ve nahiyeleri ile Zile, Tosya, Kastamonu ve Amasya'dan

⁵⁴ BOA. ADVN. MHM d. 135, s. 310/1065.

⁵⁵ BOA. ADVN. MHM d. 135, s. 333/1130.

⁵⁶ BOA. ADVN. MHM d. 135, s. 337/1141.

⁵⁷ TŞS 119, 7/2.

⁵⁸ TŞS 119, 7/4; TŞS 119, 79.

bir miktar asker Van ve Kirmanşah taraflarına sevk edilmiştir.⁵⁹ Bu askerlerin sayısı, komutanları, sevk tarihleri ve görev yerleri aşağıda Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: 1724’te Van ve Kirmanşah Cephesi İçin Yazılan Bölükler

Komutan adı	Asker sayısı	Sevk tarihi	Görev yeri
Tokat’tan Demircizâde Mehmed Ağa	120	26 Mart 1724	Van
Zile’den Eymürlü Ahmed Ağa	500	27 Mart 1724	Kirmanşah
Tosya serdengeçti ağası	120	27 Mart 1724	Van
Kastamonu serdengeçti ağası	120	27 Mart 1724	Van
Odabaşıoğlu İbrahim Ağa	120	30 Mart 1724	Van
Zile’den yeniçeri serdengeçti ağası	120	5 Nisan 1724	[belirtilmemiş]
Amasya yeniçeri serdengeçti ağası	120	[belirtilmemiş]	[belirtilmemiş]
Toplam	1220		

1724 yılı başlarında Tebriz canibi seraskeri Vezir Abdullah Paşa’nın ilave yeniçeri talebi üzerine, Arapkir, Divriği, Erzincan, Karahisar-ı Şarki, Kemah, Niksar, Tosya, Kazabad, Tokat, Turhal ve Amasya kadıları, yeniçeri serdarları, ocak ihtiyarları, vilayet ayanları ve iş erlerine yazılan Evail-i Cemaziyelahir 1136/ 26 Şubat-6 Mart 1724 tarihli hükümde adı geçen kazalarda mukim ve misafir yeniçerilerden bir kısmının ve kuloğullarının ise tamamının serdarları idaresinde seraskerin bulunduğu mahalle sevk edilerek hizmet etmeleri bildirilmiştir.⁶⁰ Yine Tokat Voyvodası Ahmed, Sivas, Maraş, Çorum, Amasya ve Çankırı sancakları mütesellimleri ile Zile, Bozok, Malatya ve Rışvan voyvodalarına yazılan Evasıt-ı Zilkade 1136/1-10 Ağustos 1724 tarihli hükme göre, Tebriz Seraskeri Vezir Abdullah Paşa’nın maiyetinde görev yapmak üzere 500 nefer miri levendin Çankırı Amasya, Bozok ve Çorum sancaklarından yazımı için ferman yazılmıştır. Yazım için tayin edilen bir bölükbaşının nezaretinde bu leventler tertip edilerek görev mahalline sevk edilmiştir.⁶¹

Yine 1724 yılı başlarında, İstanbul’dan yeniçeri bölükleri de sevk edilmiş, bu bölükler sefer güzergâhı üzerinde olan Tokat’a da uğramışlardır. İstanbul’dan Van tarafı seraskeri Vezir Abdullah Paşa maiyetinde bulunmak üzere 4 adet yeniçeri ortası gönderilmiştir. Bu ortalar şunlardır: 23. cemaat ortası, 44. bölük ortası, 9. sekbânlar ortası ve 16. sekbanlar ortası. Bu bölükler üç gece Tokat’ta ve üç gece Tozanlu ve Kafirni nahiyyelerinde yattıktan sonra 17 Recep 1136/21 Nisan 1724 tarihinde görev yerleri olan Van’a hareket etmişlerdir.⁶²

1724 yılı sonlarında Tebriz canibindeki harplerde ihtiyaç olması üzerine, emr-i ali ile Bolu, Divriği, Eğin, Arapkir ve Sivas ve Revan kalesine varınca yol üzerindeki kazalardan Dergâh-ı Ali cebecileri yazımı yapılmıştır. Bu hususta, adı geçen kazaların kadılarına yazılan Evasıt-ı Rebi’ülahir 1137/28 Aralık 1724-6 Ocak 1725 tarihli hükme göre, Tebriz tarafındaki seferde bulunmak üzere fazla asker tedariki önemli olduğundan adı geçen kazalardan 400 nefer Dergah-ı ali cebecileri yazımı için ocak tarafından 16. bölükten Osman Çorbacı ile 3 nefer serdengeçti ağası ve 1 nefer katip tayin olunmuştur. Bunlar adı geçen kazalara vardıklarında dirliğe talip olan yiğitleri ve cebeci kul oğlanlarını yedişer akçe ile sefere yazacak, yazım tamamlandığında yerel idarecilerin yardımı ile bunların Tebriz tarafına gönderilmesi sağlanacaktır.⁶³

⁵⁹ TŞS 119-7/5.

⁶⁰ BOA. ADVN. MHM d. 131, s. 392/1190.

⁶¹ BOA. ADVN. MHM d. 132, s. 46/163.

⁶² TŞS 119, 8/1b.

⁶³ BOA. ADVN. MHM d. 132, s. 183/691.

1726 yılı başlarında Tebriz canibi seraskeri Vezir Abdullah Paşa maiyetinde bulunan askerin sayısını artırmak gerektiğinden Diyarbakır mollasına, Bolu, Çankırı, İskilip, Çorum, Zile, Turhal, Tokat, Sivas, Yıldızlı, İlbeğli, Divriği, Eğin, Arapkir, Kemah, Malatya, Çemişgezek, Harput, Diyarbakır ve Tebriz tarafına varınca yol üzerindeki kadılara, zabıtlere, voyvodalara, vilayet ayanları ve iş erlerine yazılan Evasıt-ı Cemaziyelahir 1138/14-23 Şubat 1726 tarihli hükümde İstanbul'daki cebecilerden tayin olunanlardan başka 1500 nefer cebeci dahi Bolu'dan Tebriz'e varınca yol üzerindeki vilayet, kaza ve kasaba ve köylerde sakin cebecilerden yazılıp seraskerin maiyetinde hazır bulunmaları için ferman sadır olmuştur. Ferman gereğince adı geçen kazalardaki eski cebecilerden, bir bahane ile sefere gitmeyenlerden ve yeniden dirliğe talip olanlar ile işe yarar kul oğlanlarının tahririne 16. bölük çorbacısı Osman Ağa ile 5 adet serdengeçti bayrağı gönderilmiştir. Bu kazalarda sakin cebecilerden serdengeçti ağalığına talip neferlere bayrak verilip yazılan cebecilerle bir an evvel görev yerlerine gitmeleri emredilmiştir.⁶⁴

1730 yılı sonbaharında Acem taifesinin izalesi için Tebriz ciheti seraskeri maiyetindeki asker sayısını artırmak gerekli olduğundan İskilip, Çorum, Amasya, Ladik, Niksar kadıları, bu kazaların serdarları, ocak ihtiyarları, vilayet ayanları ve iş erlerine yazılan Evahir-i Safer 1143/5-13 Eylül 1730 tarihli hükümle yeniçeri askeri talep edilmiştir.⁶⁵ Hükümde, serasker yanına memur olan 50 adet serdengeçti bayraklarının 12'si adı geçen kazalardan tertip ve her bir bayrakta silahlı cengâver 100 nefer yeniçeri olmak şartıyla bir an evvel yerlerinden ihraç ve görev yerlerine sevkleri için Haseki Hüseyin Ağa'nın mübaşir tayin olunduğu belirtilerek mübaşirin adı geçen kazalara giderek eski ve yeni yeniçerilerden işe yarar 12 adet emektarın bayrakların teşkil ederek seraskerin maiyetine göndermesi emredilmiştir.

1.3. Irak-ı Acem cephesi

1724 yılı başından itibaren Irak-ı Acem cephesine Sivas eyaleti ve sair eyalet kazaları ile İstanbul'dan yeniçeri serdengeçti birlikleri ve cebeci birlikleri tertip edilerek sevk edilmeye başlanmıştır. İlk olarak, 1724 yılı başlarında Bağdat Valisi ve Kirmanşah canibi seraskeri Vezir Hasan Paşa'nın ilave yeniçeri talebi üzerine, Tokat'tan Diyarbakır'a varıncaya kadar yol üzerine bulunan kazalardan 10 adet yeniçeri serdengeçti bölüğü teşkili kararlaştırılmıştır. Bu hususta eski Turnacıbaşı Salih Ağa ile adı geçen güzergâhtaki kazaların kadıları, yeniçeri serdarları, ocak ihtiyarları, vilayet ayanları ve iş erlerine yazılan Evail-i Cemaziyelevvel 1136/27 Ocak-5 Şubat 1724 tarihli hükümde Kirmanşah canibi seraskeri Vezir Hasan Paşa'nın maiyetine memur yeniçerilerin artırılması için adı geçen kazalarda sakin eski serdengeçti ağalarının kanun üzere kendilerine terakki verilmek şartıyla 10 adet serdengeçti ağalarının bayrakları açılması ya da sefer görmüş emektarlara yeniden bayrak verilip yeniçerilerden ve harbe kadir güçlü silahlı kuloğullarından her bayrakta 120 nefer olmak üzere hazır edilip seraskerin bulunduğu mahalle gönderilmesi emredilmiştir.⁶⁶ Bu emir çerçevesinde Tokat'tan üç bayrak, Niksar'dan bir bayrak asker yazmak üzere bayrak ağaları görevlendirmiştir.⁶⁷ Bu bayrak komutanlarının isimleri ve bölüklerdeki asker sayıları aşağıda Tablo 3'de verilmiştir.

⁶⁴ BOA. ADVN. MHM d. 133, s. 93/336.

⁶⁵ BOA. ADVN. MHM d. 136, s. 195/801.

⁶⁶ BOA. ADVN. MHM d. 131, s. 361/1077.

⁶⁷ TŞS 119, 7/3.

Tablo 3: 1723'te Kirmanşah Cephesi İçin Tokat ve Niksar'dan Yazılan Bölükler

Nahiye	Komutan(Bayrak ağası)	Bayrak sayısı	Asker sayısı
Tokat	Zilelioğlu Abdullah Beşe	1	120
	İgnecioğlu Hacı Hüseyin	1	120
	Yabaneşeği-oğlu Ömer Beşe	1	120
Niksar	[belirtilmemiş]	1	120
Toplam		4	480

1724 yılı başında İstanbul'dan Kirmanşah'a yeniçeri bölükleri de sevk edilmiştir. Bu bölükler sefer güzergâhı üzerinde olan Tokat'a da uğramışlardır. Gurre-i Recep 1136/26 Mart 1724 tarihinde İstanbul'dan Kirmanşah tarafına 4 adet yeniçeri ortası(bölük) sevk edilmiştir. Bu ortalar şunlardır: 87. cemaat ortası, 36. bölük ortası, 61. bölük ortası ve 10. sekban ortası. Bu bölükler 1 Nisan 1724 tarihinde Tokat'a gelmiş, burada üç gün dinlendikten sonra görev yerleri olan Kirmanşah'a gitmişlerdir.⁶⁸

1726 yılı başlarında Hemedan ve Luristan canipleri seraskeri Vezir Ahmet Paşa maiyetinde bulunan askerin sayısını artırmak gerektiğinden Diyarbakır mollasına, Bolu, Kengiri, İskilip, Çorum, Turhal, Tokat, Sivas, Yıldızili, İlbeği, Divriği, Eğin, Arapkir, Kemah, Malatya, Çemişgezek, Harput, Diyarbakır ve Hemedan tarafına varınca yol üzerinde kazaların yerel yöneticilerine yazılan Evasıt-ı Cemaziyelahir 1138/14-23 Şubat 1726 tarihli hükümde hala Asitane'de olan cebecilerden 4 orta ile tayin olunan 265 neferin adı geçen kazalardan 2500 nefere tamamlanarak seraskerin maiyetinde hazır bulunmaları için ferman sadır olmuştur. Ferman gereğince bu kazalardaki eski cebecilerden ve yeniden dirliğe talip olanların ve işe yarar kul oğlanlarının yazımı için 16. bölük çorbacısı Osman Ağa gönderilmiştir. Osman Ağa'nın bu kazalarda sakın cebecilerden serdengeçti ağalığına talip neferlere bayrak verip bunları yazdığı cebecilerle bir an evvel görev yerlerine sevk etmesi emredilmiştir.⁶⁹

1727 yılı başında Hemedan ve İsfahan canipleri seraskeri Vezir Ahmet Paşa'nın maiyetine kapı halkı ve levendler sevk edilmesi için Anadolu'nun muhtelif sancaklarına gönderilen Evahir-i Cemaziyelevvel 1139/14-23 Ocak 1727 tarihli hükme göre, Sivas Beylerbeyi Hamisoğlu Bekir'in 1000 nefer kapı halkı ile miriden tahriri ferman olunan 1000 nefer seçkin süvari levendler ile katılması emredilmiştir.⁷⁰ Bu emirden bir süre sonra, Sivas Beylerbeyi Hamiszade Ebubekir'e yazılan Evail-i Recep 1139/22 Şubat-3 Mart 1727 tarihli tekit hükmünde Serasker Vezir Ahmet Paşa'nın maiyetine paşanın 1000 nefer kapı halkı ve levendleriyle gitmesi emredilmiş, serasker tarafından verilen görevleri yapması tembih edilmiştir.⁷¹ Aynı tarihli bir başka hükümde ise Gurre-i Şevvalde/22 Mayıs 1727'e kadar Sivas Valisi Ebubekir Paşa'nın askeri ile Anadolu Valisi Mustafa Paşa'nın maiyetinde Kirmanşah'ta hazır bulunmaları emredilmiştir.⁷² Bu hükmün tekidi için Ebubekir Paşa'ya Evasıt-ı Şaban 1139/3-12 Nisan 1727 tarihinde yeni bir hüküm daha yazılmıştır.⁷³ Daha önce gönderilen hükümlerde Sivas beylerbeyi Hamiszade Ebubekir Paşa'nın Gurre-i Şevvalde/22 Mayıs 1727'e kadar askeri ile Kirmanşah'ta hazır bulunması emredildiği halde, henüz görev yerine gelmediğinden Evasıt-ı Şevval 1139/1-10 Haziran 1727 tarihinde gönderilen yeni hükümde paşanın 1000 nefer kapı halkı ve levendleriyle Hemedan ve İsfahan canibi seraskeri Vezir Ahmet Paşa maiyetinde sefere katılması istenilmiştir.⁷⁴

⁶⁸ TŞS 119, 8/1a.

⁶⁹ BOA. ADVN. MHM d. 133, s. 93/335.

⁷⁰ BOA. ADVN. MHM d. 133, s. 406/1343.

⁷¹ BOA. ADVN. MHM d. 133, s. 472/1558.

⁷² BOA. ADVN. MHM d. 133, s. 483/1622.

⁷³ BOA. ADVN. MHM d. 134, s. 46/176.

⁷⁴ BOA. ADVN. MHM d. 134, s. 125/416.

1730 yılı başlarında Anadolu'nun orta kolunun sağında ve solunda Sivas havalisindeki kadılar, naipler ve kethüda yerlerine yazılan Evail-i Zilhicce 1142/17-26 Haziran 1730 tarihli hükümde, Acem taifesinin Osmanlı ülkesine saldırı yapacağı Bağdat valisi ve Hemedan seraskeri Vezir Ahmet Paşa tarafından bildirildiğinden bunun yanındaki askeri artırmak için 500 terakkili neferatı Sivas havalisinden tahrir için sipah ocağı çavuşlarından mübaşir tayin edilmesi ve mübaşirin asker yazımı yaparak bunları bir an evvel sevk etmeleri emredilmiştir.⁷⁵ Bu hükümden 10 gün sonra Hemedan ve havalisinin muhafazası için Serasker Vezir Ahmet Paşa ile Sivas Valisi İbrahim Paşa'ya Evasıt-ı Zilhicce 1142/27 Haziran-6 Temmuz 1730 tarihli bir hüküm gönderilmiştir. Hükümde İbrahim Paşa'nın 1000 nefer kapısı halkı ve işe yarar silahlı adamlarıyla bir an evvel Hemedan'a gitmesi emredilmiştir.⁷⁶

Sivas Valisi İbrahim Paşa'ya gönderilen Evasıt-ı Zilhicce 1142/27 Haziran-6 Temmuz 1730 tarihli sefer emri, Evahir-i Zilhicce 1142/7-16 Temmuz 1730 tarihli hükümle tekit edilmiştir.⁷⁷ Bu tekit hükmüne rağmen Sivas Valisi İbrahim Paşa görevlendirildiği Hemedan'a gitmeyi ertelemiş, ardı ardına kendisine gönderilen Evail-i Muharrem 1143/17-26 Temmuz 1730 ve Evahir-i Muharrem 1143/6-15 Ağustos 1730 tarihli hükümlerle bir an evvel görev yerine gitmesi emredilmiş, geç kalması durumunda cezalandırılacağı ihtar olunmuştur.⁷⁸

Sivas Beylerbeyi İbrahim Paşa'ya yazılan Evahir-i Safer 1143/5-14 Eylül 1730 tarihli hükümde ise, bundan önce paşanın 1000 nefer kapısı halkı ile Bağdat valisi ve Hemedan seraskeri Vezir Ahmet Paşa'nın maiyetine Hemedan tarafına gitmesi için emirler verildiği belirtildikten sonra İran tarafı Tebriz'i istirdat etmekle bunlara mukabele için Tebriz canibi seraskeri Vezir İbrahim Paşa'nın maiyetindeki askeri artırmak gerekli olduğundan Sivas Valisi İbrahim Paşa'nın askeri ile Diyarbakır'ı geçmiş ise görev yeri olan Hemedan'a bir ana evvel varmaya çalışması eğer henüz Diyarbakır'ı geçmemiş ise Tebriz canibi seraskeri Vezir İbrahim Paşa tarafına süratle giderek memleketin muhafazası için hizmete başlaması emredilmiştir.⁷⁹ Birkaç gün sonra bu emir, Sivas beylerbeyi İbrahim Paşa'ya yazılan Evail-i Rebülevvel 1143/14-23 Eylül 1730 tarihli yeni hükümle tekit edilmiştir.⁸⁰

2- Nakil vasıtaları ve nakliye hayvanı temini

İran seferlerinde asker ve askeri malzeme nakli için Sivas eyaleti kazalarından araba, katır, at ve deve gibi nakil vasıtaları ve nakliye hayvanı talep edilmiştir. Bu bakımdan arşivlerde birçok kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtların muhtevaları kronolojik sıra ile aşağıda verilmiştir.

Sivas eyaletindeki kadılar, mütesellimler, voyvodalar, vilayet ayanları ve iş erlerine yazılan Evasıt-ı Şevval 1136/3-12 Temmuz 1724 tarihli hükümde Şark seferine memur olan Mısır askeri gemilerle Trabzon iskelesine çıkıp buradan görev yerine gitmesi için gerekli at ve sair yük hayvanlarının satın alınması için eyaletteki kazalarda bulunan cambaz taifesi ve sairlerin iskeleye at ve sair nakil hayvanı getirmeleri emredilmiştir.⁸¹

Sivas, Amasya ve Çorum sancakları mütesellimleri, bu sancaklardaki kadılar, Canik voyvodası, vilayet ayanları ve iş erleri ile mübaşire hitaben yazılan 15 Şevval 1136/7 Temmuz 1724 tarihli fermana göre, Revan canibi seraskeri Vezir Ahmed Paşa maiyetine memur askerin tayinatı için iktiza eden zahire ve mühimmatın naklinde kullanılmak üzere, Sivas eyaletinden temini ferman olunan 600 devenin eyaletteki kazalara taksim olunğunda Amasya sancağı hissesine 66; Çorum sancağı hissesine 58; Canik sancağı hissesine 74 adet deve isabet etmiştir.

⁷⁵ BOA. ADVN. MHM d. 136, s. 104/330.

⁷⁶ BOA. ADVN. MHM d. 136, s. 113/357.

⁷⁷ BOA. ADVN. MHM d. 136, s. 121/383.

⁷⁸ BOA. ADVN. MHM d. 136, s. 140/477; BOA. ADVN. MHM d. 136, s. 156/639.

⁷⁹ BOA. ADVN. MHM d. 136, s. 192/775.

⁸⁰ BOA. ADVN. MHM d. 136, s. 212/865.

⁸¹ BOA. ADVN. MHM d. 132, s. 30/111.

Bu sancaklardaki kazalardan mürettep develerle Sivas sancağı kazalarına isabet eden deve ve katırların acele ve eksiksiz ihracı emredilmiştir.⁸²

Sivas Mütesellimi Ömer Bey'e yazılan Evahir-i Zilkade 1137/1-10 Ağustos 1725 tarihli bir hükümde Tebriz canibi seraskeri Vezir Abdullah Paşa ve Gence ve Şirvan canipleri seraskeri Vezir Mustafa Paşa'nın maiyetlerinde zahire naklinde kullanılması emredilen araba, deve, beygir ve sair hayvanların Canik sancağı kazaları ahalileri hisselerine düşeni tahsile memur olanlar defalarca talep etmelerine rağmen ödemeyip mübaşirlere hücum ederek darp ettikleri bildirilerek bunların mütesellim tarafından kanun çerçevesinde cezalandırılması emredilmiştir.⁸³ Bu hükmün yerine getirilememesi üzerine, Sivas Mütesellimi Ömer Bey'e ve Desaadet'ten tayin olunan mübaşire Evahir-i Rebiülahir 1138/27 Aralık 1725-4 Ocak 1726 tarihli yeni bir hüküm daha yazılmıştır. Bu hükümde Şark seferine memur askere gereken zahire, tophane ve cephanе mühimmatının nakli için Anadolu eyaleti kazalarından deve, katır ve araba çıkarılması emredildiğinden Canik sancağı kazaları ahalileri hisselerine düşeni tahsile memur olanlar defalarca talep etmelerine rağmen ödemedikleri belirtilerek tahsili emredilen zahire, katır ve arabaların tam olarak tahsil ve istenilen mahallere sevk etmesi, tahsili mümkün olmadığı halde bedellerinin alınması, ödemeyenlerin kanun çerçevesinde cezalandırılması istenilmiştir.⁸⁴

Sivas eyaletindeki kadılara, Sivas mütesellimine, Tokat voyvodasına ve vilayet ayanına hitaben emr-i şerif yazılmak üzere hazırlanan 16 Cemaziyelahir 1138/19 Şubat 1726 tarihli tezkereye göre, Sivas eyaletinden 250 adet mekkari (nakliye) devesi çıkarılarak bir başbuğ nezaretinde Tebriz cephesine gönderilmiştir. Bu develerin üç aylık ücretleri toplam 4687,5 kuruş olup Tokat voyvodalığı mukataası malından mahsup olmak üzere Tokat voyvodası tarafından deve sahiplerine peşin olarak ödenmiştir.⁸⁵

1137/1724-1725 senesinde Sivas eyaleti kazalarından Tebriz canibine yük hayvanları ihracı ferman olunmuştur. Sivas eyaleti kadılarına yazılan Evail-i Zilkade 1138/1-10 Temmuz 1726 tarihli hükme göre, Zile kazası ahalisi arz-ı hal gönderip kazalarına 500 adet yük hayvanı isabet ettiğini, Mekkarcıbaşı Gürcüoğlu Ahmet'e her bir yük hayvanı için 2'şer kuruştan fazla verdiklerini ancak mekkarbaşının Tebriz'de yük hayvanlarını teslim alanlara götürüp teslim tezkeresi almadan fukaradan topladığı 32 kese akçe ile firar ettiğini bildirerek şikayetçi olmuşlardır. Mekkaribaşının yakalanması için Bozoklu Mustafa Paşazade Süleyman mübaşir tayin olunarak zimmetindeki paranın tahsil ve sahiplerine teslim edilmesi emredilmiştir.⁸⁶

1727 yılı başlarında İsfahan seraskeri Vezir Ahmet Paşa'nın maiyetine memur askerin mühimmat ve zahireleri nakli için Sivas eyaletinden 500 deve ile 2000 katır ve beygir talep edilmiştir. Sivas, Çorum, Bozok, Amasya, Divriği ve Arapkir sancakları hisselerine isabet eden nakliye hayvanlarını tedarik ve hazır etmişlerken Canik sancağı kazalarından Samsun, Kavak, Bafra ve Alaçam kazaları ahalileri itaat üzere olup diğer kazaları halkı hisselerine düşen 66 adet deve ile 132 adet katır ve beygiri ödememişlerdir. Bunların ekserisi yeniçerilik iddiasında bulunmuşlar, içlerinden Hacı Bayraktar /Kömüş ayak adlı şahıs da eşkıya ile işbirliği yaparak muhalefete başlamıştır. Bunların muhalefetleri Canik sancağı kazalarından Karakuş ahalisine de sirayet etmiştir. Yine eyalette Bozok sancağında sakin Mamalu Türkmenleri'nin hisselerine düşen 65 katır ve beygir ile 30 adet deve; Ekrad Millü ve Kavillü ve Rıdvanlı taifesinin hisselerine düşen 20 katır ve beygir ile 5 adet deve; Dedeslü ve Selmanlu camaati Türkmenleri'nin hisselerine isabet eden 15 baş katır ve beygir ile 10 deve; Çorum'da sakin Ekradlık taifesinin hisselerine isabet eden 21 katır ve beygir ile 11 deve; Çorum'da sakin Cecelü cemaatinin hisselerine düşen 10 katır ve

⁸² BOA. C (Cevdet). AS (Askeri). 1224/54958.

⁸³ BOA. ADVN. MHM d. 132, s. 316/1136.

⁸⁴ BOA. ADVN. MHM d. 133, s. 64/220.

⁸⁵ BOA. C. AS. 614/25894.

⁸⁶ BOA. ADVN. MHM d. 133, s. 267/906.

beygir ile 6 deve olmak üzere toplam 131 baş katır ve beygir ile 62 adet deveyi bugün yarın veririz diye türlü bahanelerle tehir etmişlerdir. Durumun Divan'a bildirilmesi üzerine buradan Sivas beylerbeyi ve mübaşir Müteferrika Halil Ağa'ya yazılan Evahir-i Şaban 1139/13-21 Nisan 1727 tarihli hükümde muhalefet edenlerin haklarından gelinmesi ve gerekli tahsilatın yapılması emredilmiştir.⁸⁷ Canik sancağı kazaları ve bazı cemaatlara isabet eden deve, katır ve atların acele toplanması için Evasıt-ı Ramazan 1139/2-11 Mayıs 1727 tarihinde yeniden Sivas beylerbeyi ve kadılarına, Canik muhassılına, mütesellimlere, mübaşir Sivaslı Mehmed'e, cemaat boy beyleri ve diğer yerel idarecilere emr-i şerif yazılmıştır.⁸⁸

Yine 1727 yılı içinde İsfahan canibi seraskeri Vezir Ahmet Paşa'nın sorumluluğunda olan askerin günlük erzakını temin için Tebriz ve Revan eyaletlerinden yeteri kadar adam ve zahirenin tedarik ve hazırlanarak nakli gerekmiştir. Bu nedenle Sivas eyaleti kadıları, Tokat voyvodası, Sivas mütesellimi, sair mütesellimler ve voyvodalar, kethüdayeri ve yeniçeri serdarı, vilayet ayanları ve iş erlerine yazılan Evail-i Şevval 1139/22-31 Mayıs 1727 tarihli hükümde Sivas eyaleti ve Tokat canibinden ve sair havaliden nakliye hayvanları ihracı için mübaşir tayin olunan kapıcıbaşının acil olarak Sivas eyaletine gelerek her kimin elinde deve, katır, at ve sair hayvanlar bulursa bunları alarak Tebriz ve Revan mübayaalarından Tebriz canibinde toplanan miri zahireyi nakil için göndermesi emredilmiştir. Ayrıca mübaşirin kendisinin de Tebriz'e gelerek burada mevcut zahireyi hala Tebriz seraskeri Ali Paşa marifetiyle hayvanlara yükleyip hayvan sahiplerinin ücretleri ordu defterdarı tarafından verilmek üzere İsfahan seraskerinin olduğu mahalle ve sair yerlere naklettirmesi istenmiştir.⁸⁹

İsfahan seraskeri Vezir Ahmet Paşa maiyetine memur askeri birliklerin zahireleri ile tophane ve cebehâne mühimmatları nakli ile alakalı Evail-i Zilhicce 1139/20-29 Temmuz 1727 tarihinde bir hüküm daha yazılmıştır. Bu hükme göre, Sivas eyaletinden nakliye hayvanı ihracı ferman olunup Çorum sancağı ahalisi hissesine 51 baş deve ile 102 baş katır ve at isabet etmiştir. Ancak Çorum sakinlerinden Karapınarlı oğlu Mehmed adlı kişinin fesadı sebebiyle zikrolunan hayvanlar verilmemiştir. Durum Sivas beylerbeyi Hamiszade Ebubekir Paşa ve mübaşiri tarafından hükümet merkezine bildirildiğinde hayvanların tahsil ve mühimmat nakline engel olan şahsın Sinop kalesine kalebent olunması için Sivas mütesellimine ferman gönderilmiştir. Mütesellim, Sivas eyaletinde bakiye kalan hayvanların tahsiline memur Mehmed ile Çorum'a varıp hisselerine düşen hayvanları talep ettiklerinde kaza ahalisi hep birlikte Çorum'un dükkân, cami ve mescitlerini kapatıp ezan okutturmayıp cümle kazalar ahalilerini şehre kapatıp bunları top ve tüfekle karşılamışlar ve itaatsizlik etmişlerdir. Çatışmaya meydan vermemek için civarlarına giderek kendilerinden istenilen hayvanlar ile kalebendi ferman olunan Mehmed'i talep ettiklerinde olumsuz cevap vermişlerdir. Bunun üzerine hayvan tedarikine engel olanların cezalandırılması ve hisselerine düşen hayvanların tahsili için Mamalu, Cirid ve Köşker aşiretleri beyleri güçleri ile Sivas mütesellimi emrine girip diğer idarecilerle birlikte Çorum'a müdahalede bulunmaları, hayvan hissesini tahsil ederek bir an an evvel sevk etmeleri emredilmiştir.⁹⁰ Bu konuda Mühimme Defterlerinde başka hükme rastlanmaması, meselenin çözüldüğünü düşündürmektedir.

Sivas valisine ve Çorum sancağındaki kadılara yazılan 16 Zilhicce 1141/13 Temmuz 1729 tarihli hükme göre, Şark seferi için Sivas eyaletinden ihracı ferman olunan 400 adet devenin sevki zor olduğundan deve başına 50'şer kuruştan 20.000 kuruş bedelleri tahsil olunmak için Dergâh-ı Mualla gediklilerinden Kiblelizâde Ömer mübaşir tayin olunarak deve bedelleri eyaletteki kazalara taksim olunmuştur. Mübaşir Ömer bazı kazalardan 9032,5 kuruş tahsil ettikten sonra Tokat'ta vefat ettiğinden 10967,5 kuruş diğer kazalar ahalisi zimmetinde kalmıştır. Bu meblağın

⁸⁷ BOA. ADVN. MHM d. 134, s. 57/216.

⁸⁸ BOA. ADVN. MHM d. 134, s. 81/298.

⁸⁹ BOA. ADVN. MHM d. 134, s. 102/358.

⁹⁰ BOA. ADVN. MHM d. 134, s. 158/559.

Tokat voyvodası tarafından tahsil ve havalesi için emr-i şerif yazılmıştır. Eyalet taksim defterine göre, Çorum sancağına isabet eden 45,5 devenin bedelinden iktiza eden 2275 kuruş voyvoda tarafından talep edilip alınmadığından Dersaadet'e bildirmiştir. Buradan yazılan emr-i alide Çorum sancağı deve bedelinin birkaç gün içinde tamamen tahsil ve voyvoda tarafından teslim merciine havale ettirilmesi Sivas valisi ve Çorum sancağı kadılarına emredilmiştir.⁹¹

İran tarafından Tebriz'in muhasara edilmesi ve 21 Muharrem 1143/6 Ağustos 1730 tarihinde ele geçirilmesi⁹² üzerine bizzat padişahın katılacağı bir sefer kararı alındığından Üsküdar sahrasından hareket etmek üzere olan ordu için gemilerle Trabzon'a gönderilen cephane ve top mühimmatı ile mübaaya edilen zahirenin Erzurum'a nakli için Sivas kadısı ve mütesellimi ile Mübaşir Kiblelizâde Ömer'e yazılan 17 Safer 1143/1 Eylül 1730 tarihli fermanla Sivas eyaletinden 400 deve talep edilmiştir.⁹³ Bu develerin bedeli eyaletteki kazalara taksim edildiğinde, Tokat kazasına 51,5 deve bedeli isabet etmiştir. Deve bedeli ile diğer belde masrafları, deve mübaşirine verilen hizmet ücreti 80 kuruş ve develere Sivas tarafından başbuğ ve sârbânbaşı tayin olunan ağaya verilen hizmet ücreti 300 kuruş olmak üzere toplam gider 4954 kuruşu bulmuştur. Toplam 4954 kuruştan Tokat kazası nahiyeleleri hisseleri çıktıktan sonra şehir merkezinde hane başına 25 kuruş düşmüştür.⁹⁴

4- Zahire Mubayaası

Sefere çıkan Osmanlı ordusunun temel besin maddesini hububat ve et oluşturmaktaydı. Hububat maddelerinin başında ise askerlerin gıda ihtiyaçları için buğday veya un, hayvanların beslenmesi için arpa gelmekteydi. Bu maddelere ihtiyaç ortaya çıktığında sefer güzergâhındaki eyaletlerdeki kazalardan mubayaalar yapılmaktaydı. Örneğin, 1730 yılında Osmanlı-İran Savaşı sırasında Sivas eyaletinden 110.000 İstanbul kilesi buğday (hınta), un (dakik) ve arpa (şa'ir) satın alınarak (mübaya) Zara'da depolanması emredilmiştir. Sivas eyaleti taksim defterine göre, Tokat kazası ve nahiyelelerine de hisse ayrılmıştır.⁹⁵ Tokat kazası hissesine düşen zahirenin miktarı ve bedelleri aşağıda Tablo 1 ve 2'de gösterilmiştir.

Tablo 4: 1730'da Tokat Kazası Zahire Mubayaa Hisseleri (İstanbul kilesine göre)

Zahire	Kile	Meblağ/Akçe
Buğday(hınta)	3.745,5	28
Un (dakik)	2.497	40
Arpa (şa'ir)	7.491	20
Toplam	13.733,5	88

Tablo 5: 1730'da Tokat Kazası Zahire Mübayaa Hisseleri (Tokat kilesine göre)

Zahire	Birim fiyat (Kuruş)	Kile	Cerik	Toplam	
				Kuruş	Para
Buğday	3,5	936	1,5	3.277	3,5
Un	3,5	624	-	[2.185]	8,5
Arpa	2 kuruş ve 1 rub	1.872	3	4.213	
Toplam		3.432	4.5	9.675	12

Yukarıdaki tablolardan (Tablo 4 ve 5) da görüleceği üzere, Sivas eyaleti zahire alımı taksimatından Tokat kazası hissesine düşen zahirenin Tokat kilesi olarak toplam bedeli 9.675

⁹¹ BOA. C. AS. 783/33139.

⁹² TŞS 119, 3/2d.

⁹³ BOA. C. AS. 920/39752.

⁹⁴ TŞS 119, 9/1c.

⁹⁵ TŞS 119, 9/1d.

kuruş tutmaktadır. Bu toplamdan 2.955 kuruşu alım memuru olan ağa tarafından alım bedeli⁹⁶ olarak geri ödenmiş, geriye 6.720 kuruş kalmıştır. Bu para ile birlikte, un için gerekli 312 çift çuvalın ücreti 312 kuruş, mubayaa (alım) ağasının ücreti 300 kuruş, mubayaa ağası tarafından ferman ve defter getiren çuhadarın ücreti 80 kuruş, mahsul alımı için Sivas'a giden görevlilerin masrafı ve sair giderler için toplam 9576 kuruş masraf oluşmuştur. Bu toplamdan 3.180 kuruşu Komanat ve Dönekseâbâd, Kâfirni, Tozanlı ve Mecitözü nahiyelerine taksim edildikten sonra geriye 6.396 kuruş kalmıştır. Bu miktar şehirdeki hanelere paylaştırılmış, her bir haneye kırk birer kuruş isabet etmiştir.⁹⁷ Bu rakamlardan Tokat kazası hissesinin yaklaşık üçte ikisi şehir merkezi, üçte birisinin ise nahiyeler hissesi olduğu anlaşılmaktadır.

5. Finansal destek

Sefer zamanlarında devlet, olağanüstü miktarlara ulaşan sefer masraflarını finanse etmek için halka bazı ilave vergiler yüklemiştir. Bu vergiler genel olarak avârız-ı divâniyye⁹⁸ ve imdad-ı seferiyye⁹⁹ vergileridir.

III. Ahmed dönemi Osmanlı-İran savaşları (1723-1730) sırasında ülke genelinde ve Sivas eyaletinde avarız vergileri tahsil edilmiştir. Bu bakımdan 119 numaralı Tokat Şer'iye Sicilinde yer alan bir kayda göre, 10 Muharrem 1143/26 Temmuz 1730 tarihinde Tokat halkına taksim olunan avarız ve bedel-i nüzûl vergileri 2.496 kuruş tutmuştur. Bu para Tokat şehri mahallelerinin 149 avarız hanesine paylaştırılmıştır.¹⁰⁰

Seferler vukuunda Sivas valilerine verilecek imdâd-ı seferiyyenin tevziine dair Evail-i Recep 1130/31 Mayıs-9 Haziran 1718 tarihinde bir ferman yayımlanmıştır. Bu fermana göre, valiye 60 kese imdâd-ı seferiye, 6 kese mübâşiriye ve kapı harcı olmak üzere yıllık toplam 66 kese para ödenecektir. Bu para eyaletteki her sancak ve kazanın tahammülüne göre dağıtılarak Sivas eyaletine tabi Amasya, Arapkir, Bozok, Canik, Çorum, Divriği ve Sivas sancakları kazaları hisselerinin aşağıda Tablo 6'da gösterildiği şekilde olması emredilmiştir.¹⁰¹ Toplam 66 kese para,

⁹⁶ Birim fiyatları hinta 28 akçe, dakik 40 akçe ve şa'ir 20 akçe üzerinden hesap edilmiştir.

⁹⁷ TŞS 119, 9/1d.

⁹⁸ Avârız, Osmanlı maliyesinde Tanzimat dönemine kadar olağanüstü durumlarda ve özellikle sefer zamanlarında ortaya çıkan masrafları karşılamak amacıyla Divan-ı Hümayun'un kararı ve hükümdarın onayı ile memleket nüfusuna taksim edilerek tahsil olunan birçok aynı ve nakdî vergilerin genel adıdır. Buğday, un, yağ ve yakacak maddesi olarak başta kadı olmak üzere yerel idareciler tarafından tahsil edilen avârız vergileri "nüzûl", "sürsât" ve "iştirâ"; para olarak iltizam sistemi çerçevesinde mültezimler veya maktu (götürü) yönetime göre devletin tayin ettiği kişiler tarafından tahsil olunan avârız vergileri ise "avârız akçesi" ve "bedel-i nüzûl"dür. XVI. yüzyılda gerçek hane üzerine yüklenen avarız vergileri sonraki devirlerde dört ilâ elli gerçek haneden oluşan avârız hanesine göre taksim ve tahsil edilmiştir. Detaylı bilgi için bk. Pakalın, *a.g.e.*, I, s. 112; Sertoğlu, *a.g.e.*, s. 23; Ö. Lütfi Barkan, "Avârız", *İslam Ansiklopedisi (İA)*, c. II, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul 1949, s. 13; Halil Sahillioğlu, "Avârız", *DİA*, C. 4, İstanbul 1991, s. 108; Lütfi Güçer, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul 1964, s. 77, 97, 128; Linda T. Darling, *Revenue-Raising And Legitimacy: Tax Collection and Finance Administration in the Ottoman Empire, 1560-1660*, Leiden-New York-Köln 1996, s. 161-178; Süleyman Demirci, *The Functioning of Ottoman Avârız Taxation: An Aspect of The Relationship between Centre and Periphery. A Case Study of the Province of Karaman, 1621-1700*, İstanbul 2009, s. 123-153.

⁹⁹ İmdad-ı seferiye vergisi, imdad-ı hazariye ile birlikte sâlyâne vergileri içinde yer almaktadır. İmdad-ı seferiye sefer zamanlarında bir defada, imdad-ı hazariye barış dönemlerinde yılda iki kez alınan ve sefere gitmeye memur edilmiş vezir ve eyalet valileriyle diğer eyalet ve sancak yöneticilerine tahsis edilen gelirlerdir. Toplanması için merkezden gönderilen emirle sâlyâne/tevzi defterine dahil edilerek diğer vilayet masrafları ile birlikte tahsil edilmektedir. Bu nedenle, bu türden vergilerin merkezî bütçe ile alakası bulunmamaktadır. Detaylı bilgi için bk. Ali Açık ve Abdurrahman Sağır, "Tokat Şer'iyye Sicillerine Göre Salyâne Defterleri (1771-1840)", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 41, İstanbul 2005, s. 96, 110-122; Yavuz Cezar, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi (XVIII. Yüzyıldan Tanzimat'a Mali Tarih)*, İstanbul 1986, s. 53-64; Abdurrahman Vefik, *Tekâlif Kavâidi*, I, Dersaadet 1328, s. 94-97; Ziya Karamursal, *Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler*, Ankara 1989, s. 182; Pakalın, *a.g.e.*, II, s. 63-64; Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK Yayınları, Ankara 1997, s. 146-148; Ahmet Tabakoğlu, "İmdâdiyye", *DİA*, C. 22, İstanbul 2000, s. 221-222.

¹⁰⁰ TŞS 119, 9/1b; TŞS 119, 6/1b.

¹⁰¹ TŞS 119, 13/2.

kese başına 500 kuruş¹⁰² üzerinden hesap edildiğinde 33.000 kuruş tutmaktadır. Bu paranın 30.000 kuruşu Sivas valisinin sefer imdadiyesi, 3000 kuruşu da mübaşiriye ve kapı harcıdır.¹⁰³ Sivas ve Tokat Şer'îye Sicillerindeki kayıtlara göre, XVIII. yüzyıl boyunca Sivas valilerine ödenen sefer imdadiyesinin 33.000 kuruş olarak sabit tutulduğu görülmektedir.¹⁰⁴

Tablo 6: 1718'de Sivas Eyaleti Sancakları İmdad-ı Seferiyye Hisseleri

Sancak adı	Sefer imdadiye hissesi (kuruş)
Sivas sancağı kazaları	15.000
Amasya sancağı kazaları	4.000
Çorum sancağı kazaları	3.500
Canik sancağı kazaları	4.500
Bozok sancağı kazaları	3.000
Divriği sancağı kazaları	1.500
Arapkir sancağı kazaları	1.500
Genel toplam	33.000

Tablo 6'daki veriler incelendiğinde, Sivas eyaletinin sancakları arasında en fazla sefer imdadiyesini yıllık 15.000 kuruş ile Tokat kazasının da tabi olduğu Sivas sancağının ödeyeceği görülmektedir. Bu durum Sivas'ın diğer sancaklara göre kaza sayısı ve nüfusunun fazlalığını veya ekonomik durumunun daha iyi olduğunu işaret etmektedir.

III. Ahmed dönemi Osmanlı-İran savaşları (1723-1730) sırasında seferlere katılan Sivas valilerine 1718 tarihli sefer imdadiyesi fermanı doğrultusunda imdad-ı seferiyye ödenmiştir. Bu hususta 119 numaralı Tokat Şer'îye Sicilinde ve Mühimme Defterlerinde birçok kayıt yer almaktadır. Bu kayıtlardan derlenen veriler aşağıda Tablo 7'da hülasa edilmiştir.

Osmanlı-İran Savaşı'nın başlamasıyla Sivas eyaletinde vaki kadılara ve ayanlara gönderilen Evahir-i Cemaziyelevvel 1135/27 Şubat-8 Mart 1723 tarihli emirde, Kars canibinde Serasker İbrahim Paşa'ya katılmak üzere memur olan Sivas valisine ödenecek 15.000 kuruş imdad-ı seferiyyeye 7.500 kuruş zam yapılarak toplanması ve kendisine gönderilmesi emredilmiştir.¹⁰⁵ Bu emir üzerine, Evâsıt-ı Cemaziyelahir 1135/19-28 Mart 1723 tarihinde Tokat kazası sâlyânesinden kaza hissesi olarak Sivas Valisi Osman Paşa'ya bir buçuk (bütün ve yarım) seferiye ücreti 3082 kuruş 1 zolata, mübaşirine ise 65 kuruş ödeme yapılmıştır.¹⁰⁶

Osman Paşa'dan sonra Sivas valisi olan Rışvanzade Seyyid Mehmed Paşa, Tiflis canibinde İran seferine memur olduğundan Gurre-i Muharrem 1136/1 Ekim 1723 tarihinde kendisine imdâd-ı seferiyye olarak Tokat kazası sâlyânesinden 3083 kuruş 1 zolata verilmiştir.¹⁰⁷ Bu para Tiflis seferine katılan paşanın geçimine yeterli olmadığından imdad-ı seferiyyesini tamamlamak üzere Evâhir-i Safer 1136/20-29 Kasım 1723 tarihinde 1027 kuruş 35 para daha ödenmiştir.¹⁰⁸

Sivas Valisi Rışvanzade Seyyid Mehmed Paşa'nın kapı halkı ve eyalet askeri ile Tiflis-Revan cihetindeki sefer vazifesi 1724 ve 1725 yılı boyunca devam etmiştir. Mehmed Paşa'nın sefer masrafları için yeni senenin imdad-ı seferiyyesinin (63 kese akçe=33.000 kuruş) tahsili ve

¹⁰² Burada dikkate alınan kesenin türü "kise-i Rumi" olup 500 kuruşa tekabül etmektedir. Bk. Pakalın, *a.g.e.*, C. II, s. 284.

¹⁰³ TŞS 119, 3/1c.

¹⁰⁴ Ahmet Yüksel, "Tokat'ın Osmanlı Seferlerine Katkısı Hakkında Bazı Bilgiler (1770-1840)", *Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu (25-26 Eylül 2014) Bildiriler*, C. 1, Ankara 2015, s. 790.

¹⁰⁵ BOA. ADVN. MHM d. 131, 70/163.

¹⁰⁶ TŞS 119, 15/1.

¹⁰⁷ TŞS 119, 15/1.

¹⁰⁸ TŞS 119, 15/2.

kendisine teslimi için Evasıt-ı Şevval 1136/3-12 Temmuz 1724 tarihinde eyaletteki kadılara ve vilayet ayanına hüküm yazılmıştır.¹⁰⁹ Sefer imdadiyesinin eyaletteki kazalara taksimini müteakip Evâsıt-ı Zilkade 1136/1-10 Ağustos 1724 tarihinde Tokat kazası imdad-ı seferiyye hissesi olarak Mehmed Paşa'nın mütesellimine 4115,5 kuruş 44 akçe ödeme yapılmıştır.¹¹⁰

Mehmed Paşa'ya gönderilen Evahir-i Şaban 1137/5-13 Mayıs 1725 tarihli hükümde, paşanın 800 nefer kapı halkı ve leventleriyle Gence ve Şirvan taraflarında yeni seraskerin maiyetine memur olduğu bildirilmiştir.¹¹¹ Bu görevlendirme öncesinde Mehmed Paşa'nın sefer masrafları için eyaletten muayyen olan 33.000 kuruş imdad-ı seferiyyesinin tahsili ve mütesellimine teslimi için Sivas eyaletindeki kadılara hitaben Evahir-i Safer 1137/9-18 Kasım 1724 tarihinde emr-i şerif yazılmıştır.¹¹² Sefer imdadiyesinin eyaletteki kazalara taksimini müteakip Gurre-i Zilkade 1137/12 Temmuz 1725 tarihinde Tokat kazası sefer imdadiyesi hissesi olarak paşanın mütesellimine 4115,5 kuruş 44 akçe verilmiştir.¹¹³ Bu ödemeye rağmen, Sivas eyaletinin diğer kazalarından ödemelerin tam yapılmadığı anlaşılmaktadır. Bu hususta Sivas eyaleti kadıları ve vilayet ayanlarına gönderilen Evasıt-ı Zilhicce 1137/21-30 Ağustos 1725 tarihli hükümde Rışvanzade Mehmed Paşa'nın kapı halkı ve leventleriyle seferde olduğundan 66 kise akçe imdad-ı seferiyyesinin tahsili için sadır olan fermana rağmen bir senedir ödenmediği belirtilerek paşanın imdad-ı seferiyyesinin acilen tevzi, tahsil ve mütesellimine teslimi emredilmiştir.¹¹⁴

Sivas eyaleti 8 Cemaziyelevvel 1138/12 Ocak 1726 tarihinde Revan muhafızı Vezir Hacı Recep Paşa'ya tevcih olunması üzerine, paşa imdad-ı seferiyyesinden gün hesabı (kıst el-yevm hesabı) üzere zamanına iktiza edeni mütesellimi eyalet kazaları ahalisinden talep ettiğinde bazıları vermediğini bildirip tahsil olunmak babında emr-i şerif rica etmiştir. Bu talep üzerine, Recep Paşa'nın gün hesabı üzere zamanına iktiza eden paranın ahaliden tam olarak tahsili için eyaleti kadıları ve vilayet ayanlarına Evail-i Şaban 1138/4-13 Nisan 1726 tarihinde hüküm yazılmıştır.¹¹⁵ Bu hüküm çerçevesinde seferiye vergisi eyalete taksim edildikten sonra, Recep Paşa'nın kendisine Gurre-i Zilkade 1138/1 Temmuz 1726 tarihinde Tokat kazası seferiye hissesi olarak 4200 kuruş 70 akçe ve mübaşiriye olarak da 115 kuruş verilmiştir.¹¹⁶

1727 yılı başında Sivas valiliğine Ebubekir Paşa getirilmiştir. Sivas eyaleti kadıları ve vilayet ayanlarına yazılan Evasıt-ı Cemaziyelevvel 1139/4-13 Ocak 1727 tarihli hükümde Sivas Beylerbeyi Hamiszade Bekir'in 1000 nefer kapı halkı ile Hemedan ve İsfahan canipleri seraskeri Vezir Ahmet Paşa'nın maiyetine tayin edildiği ve nevrüzdan önce görev yerine gitmesi ferman olunduğu bildirilerek Sivas eyaletinden muayyen olan 66 kese akçe imdad-ı seferiyyesinin acilen tevzi, tahsil ve tam olarak tarafına teslimi istenilmiştir.¹¹⁷ Bu hüküm çerçevesinde kendisine 10 Recep 1139/3 Mart 1727 tarihinde Tokat kazası sâlyânesinden sefer imdadiyesi hissesi olarak 4200 kuruş 70 akçe ve mübaşiriye ise 100 kuruş ödeme yapılmıştır.¹¹⁸

Sivas valiliğine Rebiülevvel 1141/Ekim 1728 tarihinden kısa bir süre önce eski Tebriz Muhafızı Vezir Ali Paşa atanmıştır. Sivas eyaletindeki kadılar ve vilayet ayanlarına yazılan Evail-i Rebiülevvel 1141/5-14 Ekim 1728 tarihli hükümde Sivas Valisi Vezir Ali Paşa'nın Gence tarafında bazı isyan üzere olan eşkıyanın ortadan kaldırılmasına memur edildiği belirtilerek paşanın eyaletten belirli olan imdad-ı seferiyyesinin acil olarak tevzi, tahsil ve mütesellimi

¹⁰⁹ BOA. ADVN. MHM d. 132, s. 25/96.

¹¹⁰ TŞS 119, 15/2.

¹¹¹ BOA. ADVN. MHM d. 132, s. 264/969.

¹¹² BOA. ADVN. MHM d. 132, s. 147/520.

¹¹³ TŞS 119, 15/2.

¹¹⁴ BOA. ADVN. MHM d. 132, s. 346/1266; BOA. C. ML. 653/26742.

¹¹⁵ BOA. ADVN. MHM d. 133, s. 183/651.

¹¹⁶ TŞS 119, 15/3.

¹¹⁷ BOA. ADVN. MHM d. 133, s. 421/1403.

¹¹⁸ TŞS 119, 16/1.

tarafına teslimi emredilmiştir.¹¹⁹ Bu emir üzerine paşanın sefer imdadiyesi eyalet kazalarına paylaştırılmasını müteakiben Tokat kazası sâlyânesinden kendisine Rebiülâhir 1141/Kasım 1728 tarihinde imdad-ı seferiyye hissesi olarak 4200,5 kuruş 10 akçe ve mübaşirine ise 100 kuruş ödeme yapılmıştır.¹²⁰

1142 senesi Cemaziyelâhırında/Aralık 1729'da Ali Paşa Sivas valiliğinden azledilerek yerine Bolu Voyvodası İbrahim Paşa atanmıştır. Yeni Sivas Valisi İbrahim Paşa'ya gönderilen Evasıt-ı Zilhicce 1142/27 Haziran-6 Temmuz 1730 tarihli hükümde 1000 nefer kapısı halkı ve işe yarar silahlı adamlarıyla Hemedan muhafazasına gitmesi emredilmiştir.¹²¹ Hemedan cihetindeki sefer görevi sebebiyle 1 Muharrem 1143/17 Temmuz 1730 tarihinde Tokat halkı tarafından kendisine imdad-ı seferiyye hissesi olarak 4200 kuruş 70 akçe ve mübaşiri Ahmet Ağa'ya ise 150 kuruş ödeme yapılmıştır.¹²² Bu para, gelip-giden hazineler ve sair önemli işler için harcanan paralarla birlikte 7165 kuruşa ulaşmıştır. Bu masraf Tokat kazasındaki esnafa, hanlara ve nahiyelere taksim edilerek tediye edilmiştir.¹²³

Tablo 6: 1718-1730 Döneminde Sivas Valilerine Tokat Kazasının Ödediği Sefer İmdadiyeleri

Vali Adı	Sefer imdadiyesi hissesi ¹²⁴ (kuruş)	Tarih (Hicri/Miladi)
Osman Paşa	3147 kuruş 1 zolata (bir buçuk hazariye)	Evasıt-ı Cemaziyelâhir 1135/19-28 Mart 1723 ¹²⁵
Riştanzade Seyyid Mehmed Paşa	3083 kuruş 1 zolata (bir buçuk hazariye)	Gurre-i Muharrem 1136/1 Ekim 1723 ¹²⁶
	1027 kuruş 35 para (seferiyyeyi tamamlamak üzere)	Evâhir-i Safer 1136/20-29 Kasım 1723 ¹²⁷
	4115,5 kuruş 44 akçe	Evasıt-ı Zilkade 1136/1-10 Ağustos 1724 ¹²⁸
	4115,5 kuruş 44 akçe	Gurre-i Zilkade 1137/12 Temmuz 1725
Recep Paşa	4315 kuruş 70 akçe	Gurre-i Zilkade 1138/1 Temmuz 1726 ¹²⁹
Ebubekir Paşa	4300 kuruş 70 akçe	10 Recep 1139/3 Mart 1727 ¹³⁰
Ali Paşa	4300,5 kuruş 10 akçe	Rebiyülâhir 1141/Kasım 1728 ¹³¹
İbrahim Paşa	4350 kuruş 70 akçe	1 Muharrem 1143/17 Temmuz 1730 ¹³²

¹¹⁹ BOA. ADVN. MHM d. 135, s. 167/611.

¹²⁰ TŞS 119, 16/3.

¹²¹ BOA. ADVN. MHM d. 136, s. 113/357.

¹²² TŞS 119, 16/5.

¹²³ TŞS 119, 9/1a.

¹²⁴ Bu toplamlar imdad-ı seferiyye ve mübaşir ücretini kapsamaktadır.

¹²⁵ TŞS 119, 15/1.

¹²⁶ TŞS 119, 15/1.

¹²⁷ TŞS 119, 15/2.

¹²⁸ TŞS 119, 15/2.

¹²⁹ TŞS 119, 15/3.

¹³⁰ TŞS 119, 16/1.

¹³¹ TŞS 119, 16/3.

¹³² TŞS 119, 16/5.

Sonuç

III. Ahmed dönemi Osmanlı-İran seferlerine Sivas eyaletinden yapılan asker sevkleri ve lojistikler destekler hakkında kaleme aldığımız bu çalışmada bazı önemli sonuçlara ulaşılmıştır.

İlk olarak, Mayıs 1722’te Safavî Devleti üzerine sefer kararı alınması üzerine Sivas Valisi Vezir Mehmed Paşa’nın 700 nefer ve Bozok Sancakbeyi Süleyman Bey’in 150 nefer olmak üzere toplam 850 nefer kapı halkı ile katılması planlanmıştır. 1723 yılı başlarında Kafkasya, Tebriz ve Irak-ı Acem cephelerinde savaşların başlaması üzerine Sivas eyaletinden muhtelif emirlerle asker talep edildi. Kafkasya cephesinde Sivas eyaletinden asker talepleri Şubat 1723’ten Ekim 1730’a kadar olan süreçte mütemadiyen devam etti. Talep edilen başlıca askeri birlikler eyalet askeri (timar ve zeamet erbabı), kapı halkı, yeniçeri serdengeçti, terakkili sipah ve cebeci birliklerinden oluşmaktaydı. Bu birlikler Sivas valilerinin maiyetinde ve Kafkasya ciheti seraskerlerinin emrinde Tiflis, Revan ve Gence’de görev yaptılar.

Tebriz cephesine 1723 yılı başından itibaren Sivas eyaleti ve sair eyalet kazaları ile İstanbul’dan yeniçeri serdengeçti ve cebeci birlikleri tertip edilerek sevk edilmeye başlandı. Bu birliklerin ihtiyacı karşılamaması üzerine 1724 yılında Amasya, Bozok ve Çorum sancaklarından mirili levendler tertip edilerek Tebriz ve Van taraflarına gönderildi. 1730’a kadar olan süreçte, İstanbul ve Anadolu’nun muhtelif eyaletlerinden yeniçeri serdengeçti ve cebeci birlikleri tertibi ve cephelere sevk işleri devam etti. Sefer güzergâhı üzerinde olması sebebiyle Sivas eyaleti kazaları bu birliklere lojistik destekler sağladılar.

Irak-ı Acem cephesine 1724 yılı başından itibaren Sivas eyaleti ve sair eyalet kazaları ile İstanbul’dan yeniçeri serdengeçti ve cebeci birlikleri tertip edilerek sevk edilmeye başlandı. 1727 yılında Sivas Valisi Ebubekir Paşa kapı halkı ve halktan tertip ettiği mirili leventlerle Hemedan ve İsfahan canibi seraskeri Vezir Ahmet Paşa maiyetinde görevler üstlendi. 1730’a kadar olan süreçte, İstanbul ve Anadolu’nun muhtelif eyaletlerinden yeniçeri serdengeçti ve cebeci birlikleri tertibi ve cephelere sevk işleri devam etti. Sefer güzergâhı üzerinde olması sebebiyle Sivas eyaleti kazaları bu birliklere lojistik destekler sağlamayı sürdürdüler.

İran seferlerinde asker ve askeri malzeme nakli için Sivas eyaleti kazalarından nakil vasıtası olarak araba, nakliye hayvanı olarak da katır, at ve deve gibi hayvanlar talep edildi. 1724 yılında Kafkasya cephesinde Revan canibi seraskeri Vezir Ahmed Paşa maiyetine memur askerin tayinatı için gerekli zahire ve mühimmatın naklinde kullanılmak üzere, Sivas eyaletinden 600 devenin temini ferman olundu. 1726 yılında Tebriz cephesi için Sivas eyaletinden 250 adet mekkari (nakliye) devesi çıkarılarak bir başbuğ nezaretinde Tebriz cephesine gönderildi. Bu develerin üç aylık ücretleri toplam 4687,5 kuruş olup Tokat voyvodalığı mukataası malından Tokat voyvodası tarafından deve sahiplerine peşin olarak ödendi. 1727 yılı başlarında İsfahan seraskeri Vezir Ahmet Paşa’nın maiyetine memur askerin mühimmat ve zahireleri nakli için Sivas eyaletinden 500 deve ile 2000 katır ve beygir talep edildi. Son olarak, İran tarafından Tebriz’in 6 Ağustos 1730 tarihinde ele geçirilmesi üzerine bizzat padişahın katılacağı bir sefer kararı alındığından Üsküdar sahrasından hareket etmek üzere olan ordu için gemilerle Trabzon’a gönderilen cephaneye ve top mühimmatı ile mubayaa edilen zahirenin Erzurum’a nakli için Sivas eyaletinden 400 deve temini istendi.

III. Ahmed dönemi Osmanlı-İran harplerinde askerin ihtiyaç duyduğu hububat avarız vergileri ile karşılanamadığında piyasa şartlarında veya daha düşük bedelle sefer güzergâhındaki kazalardan mubayaa yoluyla temin edilmeye çalışıldı. Hububat maddelerinin başında ise askerlerin gıda ihtiyaçları için buğday veya un, hayvanların beslenmesi için arpa gelmekteydi. 1730 yılında Osmanlı-İran Savaşı sırasında Sivas eyaletinden 110.000 İstanbul kilesi buğday (hinta), un (dakik) ve arpa (şa’ir) satın alınarak (mubayaa) Zara’da depolanması emredildi.

İran seferlerinde devlet, olağanüstü miktarlara ulaşan sefer masraflarını finanse etmek için halka bazı ilave vergiler yükledi. Bu vergiler genel olarak avarız-ı divâniyye ve imdad-ı seferiyye vergileri idi. Avarız vergileri bakımından 119 numaralı Tokat Şer'îye Sicilinde yer alan bir kayda göre, 10 Muharrem 1143/26 Temmuz 1730 tarihinde Tokat halkına taksim olunan avarız ve bedel-i nüzûl vergileri 2.496 kuruş tutmuştu. Bu para Tokat şehri mahallelerinin 149 avarız hanesine paylaştırıldı. 1723-1730 döneminde Sivas valileri ve eyalet askerleri Osmanlı-İran seferlerine iştirak ettikleri için kendilerine yıllık 33.000 kuruş sefer imdadiyeleri ödendi. Bu sefer vergileri merkezden gönderilen emirle sâlyâne/tevzi defterine dahil edilerek diğer vilayet masrafları ile birlikte halktan tahsil edildi.

1723-1730 döneminde Osmanlı-İran harplerine başta Sivas eyaleti olmak üzere Anadolu'daki birçok eyaletten asker ve lojistik destekler sağlandı. Bu desteklerin sürekli talep edilmesi, Anadolu halkını sosyal ve ekonomik yönden sıkıntılara sokarak olumsuz etkiledi. Buna eşkıyaların neden olduğu asayiş sorununun da eklenmesi, hem yerel yöneticilerin hem de Anadolu insanının seferlere doğrudan veya dolaylı olarak katkı sağlamada pek de istekli olmamalarına yol açtı. Nitekim Sivas eyaleti yöneticilerine gönderilen seferberlikle ilgili emirlerin birçoğunun; sefere memur kılındığı halde cepheye gitmeyen askerler, cepheden firar eden birlikler ve ordunun ihtiyacı için talep olunan ancak bir türlü toplanıp da istenilen bölgeye gönderilemeyen iâşe ve ikmal malzemeleri ilgili olduğu görülmektedir. Osmanlı-İran harpleri sırasında Anadolu'da yaşanan bu sosyal ve ekonomik sorunlar, farklı bölgeleri inceleyen Metin Kılıç ve Mehmet Zahit Yıldırım'ın çalışmalarında¹³³ da tespit edilmiştir.

Kaynaklar

a- Tokat Şer'îye sicilleri

119 Numaralı Tokat Şer'îye Sicili, 17. ve 18. Yüzyıl

b- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

BOA (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi). A (Bab-ı Asafi). DVN (Divan-ı Hümayun). MHM d (Mühimme Defteri) 131; BOA. ADVN. MHM d. 132; BOA. ADVN. MHM d. 133; BOA. ADVN. MHM d. 134; BOA. ADVN. MHM d. 135; BOA. ADVN. MHM d. 136.

BOA. C (Cevdet). AS (Askeri). 1224/54958; BOA. C. AS. 614/25894; BOA. C. AS. 783/33139; BOA. C. AS. 920/39752;

BOA. C(Cevdet). ML (Maliye). 653/26742.

c- Eserler (Kitap ve Makaleler)

AÇIKEL, Ali ve Abdurrahman Sağır, "Tokat Şer'îye Sicillerine Göre Salyâne Defterleri (1771-1840)", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 41, İstanbul 2005, s. 96, 95-146.

AÇIKEL, Ali, "Rum Eyaleti", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 24, İstanbul 2001, s. 225-226.

AHISKA, Recep, "Terakkî", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 40, İstanbul 2011, s. 479-480.

BARKAN, Ö. Lütfi, "Avârız", *İslam Ansiklopedisi (İA)*, C. II, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul 1949, s. 13.

¹³³ Yıldırım, a.g.m., s. 139-153; Kılıç, a.g.t., s. 61-65, 117-119.

- BARKAN, Ömer Lütfi, “Timar”, *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler I*, İstanbul 1980, s. 808-872.
- CEZAR, Mustafa, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları, İstanbul 1965.
- CEZAR, Yavuz, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi (XVIII. Yüzyıldan Tanzimat’a Mali Tarih)*, İstanbul 1986.
- ÇADIRCI, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri’nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK Yayınları, Ankara 1997.
- DARLİNG, Linda T., *Revenue-Raising And Legitimacy: Tax Collection and Finance Administration in the Ottoman Empire, 1560-1660*, Leiden-New York-Köln 1996.
- DEMİRCİ, Süleyman, *The Functioning of Ottoman Avârız Taxation: An Aspect of The Relationship between Centre and Periphery. A Case Study of the Province of Karaman, 1621-1700*, İstanbul 2009.
- FİDAN, Fadimana, “Zahire Temini ve Naklinde Birecik İskeleyi’nin Konumu (1746 Osmanlı-İran Savaşı Örneği)”, *History Studies*, S. 10/9, 2018, s. 133-145.
- GENÇ, Serdar, “III. Ahmed Dönemi İran Seferlerinde Nakliyenin Sağlanması ve Nakliye Vasıtaları”, *History Studies*, S. 4/1, 2012, s. 235-249;
- GENÇ, Serdar, *Lale Devrinde Savaş (İran Seferlerinde Organizasyon ve Lojistik)*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2013.
- GÜÇER, Lütfi, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul 1964.
- İŞİK, Rukiye, *Osmanlı-İran Seferlerinin Lojistik Hazırlıkları (1630-1750)*, (Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas 2011.
- İNALCIK, Halil, “Timâr”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 41, İstanbul 2012, s. 168-173.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “Kapı Halkı”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 24, İstanbul 2001, s. 343-344.
- İŞBİLİR, Ömer, “Osmanlı Ordularının İaşe ve İkmalî: 1: Ahmed Devri İran Seferleri Örneği”, *Türkler*, C. 10, Ankara 2002, s. 151-158.
- KARAKAYA, Adile, *Osmanlı Devleti ile İran arasındaki Diplomatik İlişkilerde Görev Yapan Âlim Diplomatlar (XVII. Ve XVIII. Yüzyıllar)*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2019.
- KARAMURSAL, Ziya, *Osmanlı Malî Tarihi Hakkında Tetkikler*, Ankara 1989.
- KILIÇ, Metin, *Osmanlı Devleti’nin Batı ve Doğu Seferlerine Konya Kazasının Lojistik Katkısı (1700-1750)*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2014.
- KÜTÜKOĞLU, Bekir, *Osmanlı-İran Siyâsî Münâsebetleri (1578-1612)*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1993.
- ÖZCAN, Abdülkadir, “Serdengeçti”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 36, İstanbul 2009, s. 554-555.

- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, C. I-II_III, İstanbul 1983.
- SAHİLLİOĞLU, Halil, “Avârız”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 4, İstanbul 1991, s. 108.
- SAYIN, Abdurrahman Vefik, *Tekâlif Kavâidi*, I, Dersaadet 1328.
- SERTOĞLU, Midhat, *Osmanlı Tarih Lûgati*, Enderun Kitabevi Yayını, İstanbul 1986.
- TABAKOĞLU, Ahmet, “İmdâdiyye”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 22, İstanbul 2000, s. 221-222.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapıkulu Ocakları*, I-II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. II, Ankara 1983.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. III/1, Ankara 1983.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. IV/1, Ankara 1982.
- YETİŞ, İbrahim, *Osmanlı-İran Savaşları (1722-1746)*, (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla 2014.
- YILDIRIM, Mehmet Zahit, “1724-1727 İran Seferleri Sırasında askeri Hazırlıklar ve Aksaklıklar”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4/1, Afyon 2002, s. 139-153.
- Yüksel, Ahmet, “Tokat’ın Osmanlı Seferlerine Katkısı Hakkında Bazı Bilgiler (1770-1840)”, *Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu (25-26 Eylül 2014) Bildiriler*, C. 1, Ankara 2015, s. 781-792.

Summary

The Ottoman Empire fought wars with the states of Russia, Venice, Austria and Safavid in the first half of the XVIIth century. Among these states, the longest-lasting wars took place with the Safavid State. The wars with Iran, which began in 1723, continued until 1747, although there were some interruptions. The developments that occurred at the beginning of XVIII century on the territory of Iran caused the outbreak of wars between the two states. The Ottoman Empire, for reasons such as the territories lost in the West to compensate in the east with the victories, ending Afghan Mir Mahmoud's the occupation of Iran, capturing cities such as Ganja and Tabriz, the center of the raw silk trade, preventing Russia from landing on the shores of the Caspian Sea, helping the Sunni people of Shirvan, who were subjected to oppression and persecution first by the Shiite Safavids and then by the Russians decided to make an expedition to Persia in May 1722. Upon this decision, expeditions were launched to Iran from the Caucasian, Azerbaijani and Iraqi fronts in 1723.

The Ottoman Empire made intensive efforts to defend and secure its eastern borders in these long-term Iranian wars. As in other expeditions, the material and human resources of the whole country were mobilized for the preparation of the army's expedition in the Ottoman-Iranian wars, as well as for the return and resupply services of the soldier. The province of Sivas, located on the middle tributary route of Anatolia, also sent troops and provided logistical support to these expeditions.

At the beginning of 1723, when the wars on the Caucasus, Tabriz and Iraq-ı Acem fronts began, soldiers were requested from the province of Sivas by various orders. The demands for troops from the province of Sivas continued on the Caucasian front from February 1723 to October 1730. The main military units requested consisted of the provincial military (timar and zeamet-holding cavalries), the gate people, the janissary serdengeçtis, the terakkili sipah and the armourer troops. These troops served in Tbilisi, Revan and Ganja under the entourage of the governors of Sivas and under the command of the generals of the Caucasian area. During the same period, the janissaries and armourer troops were organized from Istanbul and districts in the Sivas province and other provinces to the Tabriz front from the beginning of 1723 and sent to the sides of Tabriz and Van. Also in the same period, in addition to the armourer troops and janissaries organized from Istanbul and districts in the Sivas province and other provinces to the Iraq-ı Acem front from the beginning of 1724, public military forces supplied from Sivas were sent to regions of Hemedan and Isfahan. Due to the fact that it was on the route of the expedition, the districts of the Sivas province provided logistical support to these troops.

For the transport of troops and military equipment in Iran campaign vehicles as cars and transport animals such as mules, horses and camels were in demand from the districts in the province of Sivas. In 1724, 600 camels were supplied from Sivas province to be used in the transportation of grain and ammunition necessary for the soldiers under the command of the general of Revan region Vizier Ahmed Pasha on the Caucasian front. In 1726, 250 transportation camels were removed from Sivas province for the Tabriz front and sent to the Tabriz front under the supervision of a chief. In early 1727, 500 camels and 2000 mules and horses were requested from Sivas province to transport the ammunition and burdens of the soldiers to the entourage of Isfahan General Vizier Ahmet Pasha. Finally, upon the capture of Tabriz by Iran on August 6, 1730, since an expedition has been decided to be personally attended by the sultan, for the transportation of ammunition and cannon ammunition sent to Trabzon by ships for the army that is about to depart from Uskudar and purchased grains to Erzurum, 400 camels were requested from the province of Sivas.

In the Ottoman-Iranian wars of the third Ahmed era, when the grain needed by the soldier could not be covered by the taxes of avariz, it was provided by purchasing from districts on the expedition route under market conditions or at a lower price. At the beginning of the grain products, wheat or flour was used for the food needs of the soldiers and barley was used for the nutrition of the animals. In 1730, during the Ottoman-Iranian War, 110,000 bushels of Istanbul wheat (hinta), flour (dakik) and barley (sha'ir) were purchased from the province of Sivas and ordered to be stored in Zara.

During the Iranian expeditions, the state imposed some additional taxes on the people to finance the expedition expenses, which reached extraordinary amounts. In general, these taxes were the avarız-ı divaniyye and imdad-ı seferiyye taxes. According to a record in the Tokat Sharia Register No. 119 in terms of taxes on Avariz, the taxes on avariz and the price-i nuzul, which were levied on the people of Tokat on Muharram 1143/26 July 1730, amounted to 2,496 piastres. This money was distributed to 149 avarız households of Tokat city neighborhoods. In addition, during the period of 1723-1730, the governors of Sivas and provincial soldiers participated in the Ottoman-Iranian expeditions were paid 33,000 piastres expedition aids annually. This time, the taxes were included in the salyane/tevzi book by the order sent from the center and collected from the people along with the expenses of the other provinces.

During the period 1723-1730, military and logistical supports were provided to the Ottoman-Iranian wars from many provinces in Anatolia, especially the province of Sivas. The constant demand for these supports has negatively affected the people of Anatolia, putting them in social and economic difficulties. Adding to this, the problem of public order caused by bandits led to the fact that both local rulers and the people of Anatolia were not very willing to contribute directly or indirectly to the expeditions. As a matter of fact, it is seen that many of the mobilization orders sent to the rulers of Sivas province are related to soldiers who did not go to the front, soldiers who fled the front, and supplies that were requested for the needs of the army, but could not be collected and sent to the desired region, even though they were assigned to the expedition. These social and economic problems experienced in Anatolia during the Ottoman-Iranian wars were also identified in the works of Metin Kılıç and Mehmet Zahit Yıldırım, who studied different regions.

The main sources of the study are the Tokat Court Registry No. 119, the provisions of the Muhimme Registers and the documents of the Cevdet Military Fund obtained from the Ottoman Archive of the State Archives Directorate. In addition, modern reviews on the topic (articles, books, dissertations) have also been applied. The study aims to reveal the dimensions of the military and logistical supports provided by the province of Sivas to the Ottoman army during the Ottoman-Iranian expeditions of the period 1723-1730 with the help of available resources. It is also aimed that the article will contribute to the studies of Ottoman military history.

